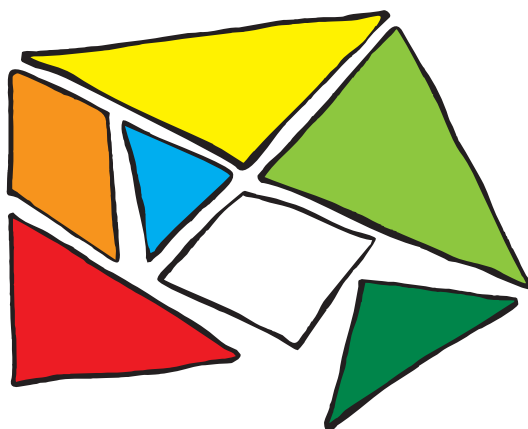

IX Fòrum dels Drets Humans

Participació ciutadana per a la transformació social

col·lecció Cooperació

Cooperacció

Associació de cooperació internacional, catalana, laica i progressista, compromesa amb els valors d'igualtat, justícia i democràcia i amb un model de desenvolupament humà i sostenible que garanteixi els DDHH a totes les persones i tots els pobles.

Actualment estem donant suport a organitzacions de Nicaragua, Guatemala, El Salvador, Colòmbia i el Marroc, especialment en Equitat de Gènere, Sobirania Alimentària i Participació Ciutadana.

A Catalunya treballem en l'Educació per al Desenvolupament, formació per una Cooperació Internacional transformadora i accions de conscienciació ciutadana per a unes relacions internacionals més justes.

Cooperacció creiem en el treball en xarxa en el sector i en les aliances amb altres organitzacions progressistes. Per això, formem part de la FCONGD, CONGDE i de la Plataforma "2015 y más", Observatori DESC, Grupo SUR y de l'MLP.

L'MLP, en el terreny de l'acció política i social, reivindica la salvaguarda de la dignitat humana i l'autodeterminació de les persones contra qualsevol limitació o pressió injusta.

L'MLP està compromès amb un impuls de canvi de la societat a favor del lliure pensament, de la tolerància, la diferència, els drets humans i la ciutadania.

Presentació	3
Aprenent de participació amb les nostres aliades al IX Fòrum de Drets Humans	5
David Pruja	
Com és la política de la qual participen les dones nicaragüenques?	9
María Teresa Blandón Gadea	
La participació de les dones en els espais de decisió en l'àmbit local. Entre el desitjable i el possible	15
Morena Herrera	
Participar en temps de guerra... L'experiència de la Ruta Pacífica de las Mujeres	21
Laura Badillo	
Les dones i la participació política a Catalunya	27
Amor del Álamo	
Participació ciutadana i participació en les Institucions. Una mateixa cosa? L'experiència de la Diputació de Barcelona	33
Antonio Merino	
Democràcia burgesa, popular, participativa o...	37
Jordi Serrano	
Democràcia, participació i transformació social	41
Joan Subirats	

II Foro sobre Derechos Humanos norte/sur
Conflictos armados y mujeres inmigrantes

III Fòrum dels Drets Humans
*Globalització, drets econòmics, drets socials,
comerç just*

IV Fòrum dels Drets Humans
El Marroc i la immigració

V Fòrum dels Drets Humans
El dret a l'alimentació

VI Fòrum dels Drets Humans
Les dones, motor de canvi social

VII Fòrum dels Drets Humans
Lideratge i equitat de gènere

VIII Fòrum dels Drets Humans
Drets Humans i Objectius del Mil·leni

Edició ©: **Cooperacció**, 2007.

Amb el suport de:
Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament. Generalitat de Catalunya

Disseny gràfic: Conxi Papió
Producció: Disseny i Imatge, SL
Impressió: el Tinter
Paper ecològic
DL: B-52794-2007
Barcelona, octubre, 2007

Presentació

Teniu a les vostres mans la publicació que ha nascut com a conseqüència de la celebració del IXè Fòrum de Drets Humans de **Cooperacció**.

Enguany hem dedicat el tema a la participació ciutadana, un dels temes que centren l'acció de **Cooperacció** tant en l'orientació dels projectes als que donem suport com en la nostra manera d'orientar les nostres activitats a Catalunya.

Ja fa anys que a **Cooperacció** defensem que per garantir la viabilitat i la pervivència de les accions de desenvolupament cal que els Estats i les seves institucions orientin les seves polítiques públiques a donar suport, recolzar i impulsar-les amb determinació.

És per això que en els nostres projectes pretenem reforçar les nostres organitzacions aliades, especialment en tot el que té a veure amb la incidència que tenen en les polítiques públiques.

De fet aquesta és la vessant que més ens interessa de la participació ciutadana: la capacitat de la ciutadania a intervenir en les polítiques públiques a través de la seva pròpia organització autònoma, potser una forma d'entendre la participació un pèl relegada per les accions i reflexions de les institucions públiques i l'acadèmia.

Amb la intenció de compartir reflexions amb les organitzacions aliades i amb altres institucions per a poder afinar millor l'orientació de les nostres accions, així com posar sobre la taula unes quantes contradiccions que "la moda de la participació" ha posat de manifest, els hem demanat que col·laborin en aquesta publicació que aquest any hem volgut que fos un xic més ambiciosa i poder així anar més enllà de la mera transcripció de les ponències del Fòrum.

Confiam en haver contribuït a millorar la nostra tasca i la dels nostres companys i companyes per enfortir les organitzacions socials a Catalunya i als països del Sud en què treballem, doncs estem convençuts que en l'actual marc de globalització econòmica, o bé la ciutadania som capaços de posar els Drets Humans a l'agenda pública o cada cop més seran considerats com una banalitat, una anècdota històrica o, en el millor dels casos una de tantes qüestions pendents per fer del nostre un món millor.

Cooperacció

David Prujà.
Director de Cooperacció

Aprenent de participació amb les nostres aliades al IX Fòrum de Drets Humans

Ja fa quatre anys que a Cooperacció vam decidir que en les nostres accions havíem d'apuntar especialment al que en aquell moment vam posar sota el títol genèric de Participació Ciutadana.

La nostra manera d'entendre el Desenvolupament Humà i Sostenible; la debilitat de les institucions democràtiques dels països on treballem, i la nostra manera d'entendre el paper de la ciutadania que s'organitza de forma autònoma, ens van portar a prendre aquesta determinació.

La Cooperació Internacional per al Desenvolupament per si sola no té capacitats suficients per a garantir el desenvolupament d'àrees concretes i de col·lectius ciutadans específics. Ja fa molts anys que els actors de la cooperació van entendre que ni la caritat ni l'etnocentrisme de definir des de fora les necessitats dels altres no porta enlloc, malgrat que encara avui són pràctiques molt esteses i amb un fort suport social.

Des de Cooperacció hem volgut interpretar aquest aprenentatge de manera que en les nostres accions estem observant quines polítiques públiques les acompanyen o les haurien d'acompanyar per a esdevenir realment focus de desenvolupament humà i sostenibles en el temps.

A Cooperacció som de l'opinió que si els Estats no assumeixen la seva responsabilitat entorn de la garantia dels Drets de la seva ciutadania, promovent i donant suport a les iniciatives de desenvolupament, aquestes difícilment podran sostenir-se més enllà del suport internacional que rebin quan aquest desaparegui.

Considerem que els conflictes armats i els règims dictatorials que han sofert els països en els quals aboquem els nostres suports són encara molt

recents i molts dels factors que en el seu moment es van definir com a determinants als acords de pau per assolir-la, són encara molt presents i exerceixen una influència significativa, de manera que les institucions democràtiques han de recórrer encara un camí llarg i difícil per consolidar la seva actuació i referència i superar les actuals debilitats.

Centrant-nos però en el tema que ens ocupa, aquesta manera d'entendre la cooperació i el paper que podem assumir les organitzacions com la nostra ens ha conduït a apostar per les organitzacions que són actives en la defensa dels drets de ciutadania, propositives, actives en la generació de propostes de desenvolupament humà i que incorporen de forma significativa i determinant en la seva actuació la incidència en les polítiques públiques com un dels eixos de la seva estratègia. Sempre tenint present que aquesta incidència es pot fer des de la concertació i la col·laboració amb les institucions i els poders públics o bé des de la confrontació democràtica de posicions.

D'aquesta manera, quan ens referim al fet que a **Cooperacció** centrem part dels nostres esforços en les accions entorn de l'eix de participació ciutadana, de fet, el que estem dient és que apostem per reforçar les capacitats de les organitzacions ciutadanes per a incidir en les polítiques públiques, per a formar els seus membres, garantint el contacte de les organitzacions amb la seva base social i potenciant les seves capacitats de negociació, interlocució, proposta i realització d'accions demostratives de com l'Estat pot i ha d'incorporar accions i programes que facilitin i facin més efectiva la seva responsabilitat entorn del benestar i gaudi dels drets de la seva ciutadania.

Quan a Catalunya i a l'Estat espanyol en el seu conjunt parlem de Participació Ciutadana, sovint ens sembla que parlem d'una cosa diferent. En el IX Fòrum de Drets Humans que **Cooperacció** hem celebrat al barri d'Horta de Barcelona hem pogut sentir les intervencions de diferents organitzacions d'aquí i d'allà, fent reflexions i concloent sovint qüestions molt similars: la participació activa en les polítiques públiques per part de la ciutadania és una conquesta que es construeix a partir del treball diari de les organitzacions ciutadanes.

La dicotomia que sovint apareix en aquests debats, sobretot quan hi intervenen institucions públiques i que passa per enfrontar representació amb participació és falsa: no hi ha democràcia sense participació, no hi ha representació sense participació. Es tracta de components d'un mateix debat, d'un mateix neguit: com millorem els nostres sistemes de govern i de representació, com facilitem la implicació de la ciutadania en l'esdevenir de l'espai públic.

Un altre element que ha aparegut amb força en les reflexions dels nostres convidats és com el debat que porta al terreny de les tècniques i dels procediments i dels processos acaba anestesiant o obviant de forma deliberada el debat veritablement transcendent: com aprofundim en els nostres sistemes democràtics, com reforcem els diversos actors que fan de les nostres formes de govern i representació formes obertes, que permeten i comprenen el debat plural tant en posicions ideològiques com institucionals.

Quan es parla de processos, mecanismes i òrgans de participació a les regidories i conselleries de Participació Ciutadana com els elements fonamentals del seu àmbit d'intervenció, totalment desconnectats de l'estructura i dels mecanismes dels processos electorals i les seves mancances (excessiva grandària de les circumscripcions electorals, llistes obertes o tancades, duració gairebé il·limitada de les campanyes electorals, etc.), s'està enfocant la participació ciutadana des del fet d'haver assumit, en realitat, la dicotomia que denunciem com a falsa. Com diu en Jordi Serrano del Moviment Laic i Progressista, ens estem enredant en debats que ens impedeixen abordar els temes fonamentals de sempre.

D'altra banda, cal destacar que sovint les organitzacions ciutadanes caiem en la trampa de considerar que la nostra participació en el que s'ha anomenat com a òrgans de participació esdevé la conquesta definitiva de la capacitat d'interlocució i ens enganyem nosaltres mateixos pensant que aquests òrgans tenen pes per si mateixos, amb independència de la força i el suport social que tinguem i sapiguem mobilitzar i articular per donar suport a les opinions i propostes que hi aboquem.

Les organitzacions ciutadanes hem de reconèixer que som un actor més que intervé en el debat públic i en la mesura que abandonem aquesta intervenció per fer-ho en els espais tancats que han dissenyat les polítiques de participació ciutadana cada cop més esteses, estem fent una renúncia a incidir sense adonar-nos-en. Si no articulem un suport social actiu i amb capacitat de mobilització entorn de les nostres propostes, la nostra opinió serà considerada (o no) com una opinió interessant, no pas com la posició d'un actor que incideix en el debat públic i que, segons l'habilitat de les institucions, pot resultar un aliat per assolir el suport social a les seves iniciatives o bé provocar un rebuig més o menys fort.

En aquest sentit, el IX Fòrum de Drets Humans de Cooperació ens ha demostrat que la nostra col·laboració i aliança amb les organitzacions del Sud, ens pot resultar molt satisfactòria a l'hora de conèixer com desenvolupen les seves estratègies d'incidència i de control ciutadà de l'acció dels poders públics. La seva experiència, les seves pràctiques i els seus plantejaments poden ser de gran valor si sabem aprofitar-los i adaptar-los a la nostra realitat.

La confusió entorn de la "conquesta" dels espais de participació per part de les organitzacions ciutadanes també està molt relacionada al nostre país amb l'extremada atomització de les organitzacions socials. A Catalunya existeix una enorme munió d'organitzacions de tota mena que atenen gairebé tots els sectors d'activitat i tots els territoris del país. Es tracta de milers d'organitzacions amb objectius sovint similars, si no idèntics, amb dificultats per coordinar-se o conèixer-se entre elles i sovint també molt desconfiades les unes de les altres.

A banda de factors que tenen a veure amb el tarannà de les persones que les conformem, a la condició humana, segurament cal tenir present a l'hora de cercar causes que han afavorit aquesta situació l'acció i la inacció de les institucions públiques.

Avui els graus de maduresa i desenvolupament de les organitzacions ciutadanes està assumit com un indicador determinant de la qualitat de qual-sevol sistema democràtic. Malgrat aquesta evidència, en el nostre país, passats els seixanta anys de dictadura que van suposar un trencament en la continuïtat d'uns moviments socials i d'unes organitzacions força actives abans del cop d'estat que va portar a la Guerra Civil Espanyola i després de gairebé trenta anys de democràcia, cap institució encara no s'ha proposat un pla d'acció que ajudi el moviment associatiu a superar les seves debilitats, la seva atomització, la seva desarticulació.

En aquest sentit, cal recordar que el dret d'associació és un dret fonamental que ha de ser promogut des de les institucions públiques, i això no vol dir, com moltes institucions sovint han interpretat, que cal promoure l'aparició de noves associacions, sinó enfortir i donar poder a les que ja existeixen.

Avui són poques les entitats que tenen una fortalesa social i econòmica destacada i que no tenen o han tingut vinculació amb l'Església (catòlica bàsicament), empreses, institucions públiques, sindicats i partits polítics. Aquesta realitat no ens permet parlar en termes de maduresa i fortalesa del nostre sistema democràtic amb tot el que aquest concepte suposa.

És així doncs que a les organitzacions ciutadanes ens queda un camí encara llarg per a consolidar i revisar i reforçar les nostres opcions, però les institucions públiques no poden inhibir-se d'aquest procés i tard o d'hora hauran d'emprendre plans d'ampli abast que abordin aquesta situació.

D'aquest IX Fòrum, des de **Cooperació** potser en podríem sintetitzar diverses reflexions:

- D'una banda, si volem parar atenció a la participació ciutadana no ho podem fer deslligant-la del coneixement del funcionament del sistema democràtic i dels procediments electorals dels països on som presents. Les reflexions entorn de la Democràcia Participativa no les podem fer deslligades de la Democràcia Representativa.
- D'altra banda, per a enfortir les organitzacions ciutadanes dels països on som presents podem fer una contribució important si participem en els espais que des del sector associatiu es reflexiona sobre quins plans institucionals es reclamen per donar-los a conèixer a les nostres aliades del Sud i, en la mesura que es pugui, incorporar-ho en la nostra manera d'actuar com a finançadors.
- Finalment, també la conveniència de mantenir vives i amb bona salut les nostres aliances amb altres organitzacions de Catalunya i dels municipis on som més presents i els nostres suports ciutadans com a forma per mantenir les nostres capacitats d'incidència en les polítiques públiques.

María Teresa Blandón Gadea.

Activista del moviment feminista nicaragüenc i directora executiva del programa feminista centreamericà

La Corriente

Com és la política de la qual participen les dones nicaragüenques?

Els debats feministes sobre la participació política de les dones s'enfronten no solament a la comprensió del que és polític, sinó al tipus de política que exercim les dones en comparació de la que realitzen els homes.

Hi ha molts claroscurs entorn de la participació política de les dones, però el que sembla clar des d'una perspectiva democràtica, és que la participació de les dones en l'espai públic és un dret que no solament ha de ser reconegut, sinó encoratjat a través de l'impuls de mesures d'acció positiva.

El que al meu entendre representa una clau principal per a analitzar la participació política de les dones, és l'anàlisi dels escenaris on ocorre la dita participació, tenint en compte que moltes dones participen en i des de dinàmiques i institucions formals de la política, dotades d'ideologies, tradicions, vicis acumulats durant llargs períodes de temps.

Sobretot en societats amb democràcies recents i de "baixa intensitat" com és el cas dels països centreamericans, les dones participen en aquests circuits formals de la política com en una espècie de camp minat, on constantment es veuen pressionades per a demostrar que estan a l'altura dels requeriments de les maquinàries polítiques, per a la qual cosa han d'imitar models masculins de lideratge sovint caracteritzats per l'autoritarisme, el centralisme i la demagogia com a mètode de captació de simpatitzants.

Com a tendència general en els últims tres períodes de govern (1990-2006), els partits polítics autoanomenats d'esquerra i democràtics han promogut molt tèbiament la participació de les dones, procurant -valgui la redundància- una representació que no representi cap perill a l'estatu quo aconseguit pels homes.

Els actors amb marcat protagonisme en l'escenari polític disten molt de creure en la democràcia i, per tant, d'assumir pràctiques democràtiques. Per contra, aquests actors amb el suport d'altres poders fàctics com els "empresaris" i les jerarquies catòliques, per citar-ne dos dels més rellevants, han enllaçat al llarg de moltes dècades una cadena successiva de trampes moltes vegades legalitzades, per a evadir les responsabilitats ètiques que reclama la democràcia als funcionaris públics.

Les cúpules de les agrupacions politicopartidàries s'han especialitzat a utilitzar l'Estat per a acumular capital de manera ràpida; evadir sancions legals davant de casos de corrupció; ocultar informació pública que pugui generar protesta ciutadana; relegar dels espais formals d'interlocució aquelles organitzacions o moviments que exerceixen el seu dret de fiscalitzar la funció pública des de mirades crítiques, i en l'ús de retòriques pseudodemocràtiques per a "privatitzar" els partits polítics.

A Nicaragua els partits polítics han aconseguit que la seua pròpia militància associï de forma indissoluble el cabdill amb l'existència de l'organització partidària en una espècie de simbiosi no mancada de sentimentalismes; han expulsat de les seves files militants amb llarga trajectòria com a sanció a crítiques que posen en dubte la infal·libilitat del líder (a l'estil del Vaticà); han pactat entre adversaris, per a impedir el sorgiment de noves alternatives polítiques i assegurar-se el control total dels poders de l'Estat. Tal és l'experiència del Frente Sandinista i el Partido Liberal Constitucionalista.

No obstant això, fins i tot enmig d'un escenari advers en què la política és entesa i practicada com un mitjà per a incrementar quotes de poder en benefici de determinats grups politicoeconòmics, hi ha cada vegada més dones que afirmen el seu dret de participació i fan incursions en els partits com a únic mitjà legal d'aconseguir una candidatura i un càrrec d'elecció popular.

Investigacions recents sobre les experiències de dones que han fet incursions en els partits polítics en l'àmbit local i nacional, donen compte del cúmul d'obstacles amb què aquestes s'han d'enfrontar. La falta de suport de les seves pròpies estructures, la desqualificació per part dels adversaris, la falta de recursos per a l'impuls de campanyes, els prejudicis sobre les capacitats de les dones per a governar, el reclam social perquè les dones prioritzin la seva funció de mare-esposa per sobre de les seves aspiracions polítiques, són entre d'altres, barreres que continuen frenant la participació de les dones.

Encara que algunes dones tinguin èxit en la competència electoral, la seva carrera política en termes de durada i possibilitats d'escalar cap a posicions més elevades en l'estructura partidària i/o de l'Estat, depèn bàsicament de dos factors: guardar lleialtat absoluta al cabdill i no introduir temes que generin polèmica dins i fora del partit. Tal és l'experiència de les dones que han ocupat posicions visibles dins del FSLN i del PLC.

En síntesi, podem dir que a Nicaragua no hi ha possibilitats de participació

ni per a dones ni per a homes que creguin en la política com un escenari dotat de regles adequades i com més clares millor per a dur a terme accions públiques que incrementin de manera sostinguda el benestar de les persones, sense discriminació.

El moviment de dones/feminista: expressió d'una verdadera participació política-democràtica

Durant les últimes quatre dècades, les nicaragüenques hem participat en processos polítics de gran transcendència per al país. Des de la lluita contra la dictadura, passant per l'esperança d'una revolució per a la justícia i l'equitat, fins a les més recents lluites contra aquest tosc remei de neoliberalisme assajat en els nostres petits països, les dones continuem demostrant que una altra política és possible i un altre tipus de lideratge polític és imperatiu per a avançar en la construcció democràtica de les nostres societats.

Els partits polítics no han estat ni l'única ni la principal forma de participació de la ciutadania en general i particularment de les dones. Més enllà dels avatars de la participació de les dones, durant els últims tres governs de la dreta conservadora, aquesta participació s'ha vist diversificada i aprofundida amb el sorgiment de les múltiples formes d'organització de les dones. La globalització de nous discursos i noves pràctiques de vida que afirmen les dones com a subjectes de dret, han permès que mitjançant l'acció

col·lectiva solidària, milers de dones reclamin particularment als partits polítics i l'Estat, el reconeixement dels seus drets.

El moviment de dones/feminista ha estat i és el principal protagonista en la tasca de redefinir el paper de l'Estat, revelant la intrínseca relació entre el que és públic i allò que és privat, posant en el debat públic la violència estructural i sexual contra les dones; la falta de reconeixement a la maternitat voluntària, incloent-hi la penalització de l'avortament; la desigual distribució del treball domèstic i l'atenció als fills i les filles, que perpetua el monopoli dels homes en l'àmbit públic i manté les dones en els estrats més baixos de la pobresa; el repartiment desigual de la riquesa material que no té cap correspondència amb l'aportació que fem les dones a l'economia, entre els principals.

¿Hem avançat gaire en la construcció d'una democràcia sense masclisme i sense mascles?

Hem avançat molt pel que fa als segles de patriarcat i molt poc per a vides tan intenses i valuoses de milions de dones que van lluitar i continuen fent-ho per a aconseguir societats compromeses amb la igualtat de drets i oportunitats. Sigui quina sigui la valoració que fem sobre els canvis ocorreguts, continua sent edificant comptar amb paradigmes verdaderament emancipatoris que ens encoratgen a continuar transformant les nostres vides i demanant nous enfocaments de l'Estat i de les polítiques en conseqüència amb aquests canvis.

Si bé és cert que en l'Estat continua predominant una ideologia i unes pràctiques sustentades en la visió androcèntrica de la societat que limita la seva comprensió del caràcter dels canvis que s'han de promoure a través de les polítiques públiques, també és cert que lentament les dones han obert finestres per on es colen "reformes" orientades a respondre determinades necessitats de les dones i particularment de les que pateixen amb major rigor la discriminació i la pobresa.

D'altra banda, si bé les dones que ocupen posicions de lideratge en els partits i en l'Estat continuen estant en minoria, les que hi són es veuen observades particularment per les dones organitzades, les quals els demanen un compromís conseqüent amb la defensa dels drets de tot el col·lectiu femení. La pregunta que continua sense resoldre's és si han sabut -i pogut- respondre davant de tals expectatives.

Com ens va a les dones amb el nou govern?

Almenys dues preguntes tenen cabuda en aquest apartat: A les dones ens va millor amb l'esquerra o amb la dreta? És el FSLN un govern d'esquerra? La segona pregunta és més fàcil de respondre. El FSLN no és un govern d'esquerra, almenys si el veiem tenint en compte el que solíem entendre per esquerra, a saber: estan a favor dels (i les) pobres; no subestimen el "poble", en qui reconeix molta saviesa; no fan acords amb sectors del capi-

tal que neguen els drets dels treballadors i de les treballadores; no necessiten la benedicció dels cardenals per justificar els seus actes públics a favor de la justícia i l'equitat, i respecten la dignitat de les dones. Això contrasta ostentosa­ment amb els fets:

- ▶ Molts dels líders principals del FSLN són empresaris "reeixits". ¿Com ho aconseguiren, si estaven atrafegats defensant els interessos del poble empobrit cada vegada més pels governs de la dreta?
- ▶ Han dut a terme negociacions amb el Fons Monetari Internacional, la transnacional Unión Fenosa i el Consell Superior de l'Empresa Privada, sense passar per l'obligada "consulta" al poble savi.
- ▶ S'alien amb els cardenals de l'Església catòlica per a penalitzar l'avortament terapèutic, gràcies al qual han mort 58 dones, totes pobres. A més, invoquen el nom de déu-pare en tots els seus actes, com a funcionaris públics d'un Estat laic.
- ▶ Nomenen i acomiaden dones del gabinet de govern per actes d'arrogància i a sobre s'atreveixen a dir que el president Ortega ens "regalà" a les dones el cinquanta per cent del poder, tot concentrat en mans de la seva esposa i coordinadora del consell de comunicació.
- ▶ Difamen periodistes honestos i crítics que s'atreveixen a denunciar actes de corrupció.
- ▶ Releguen organitzacions i moviments socials que no són *confiables*. És a dir, que sostenen postures crítiques enfront d'actes d'autoritarisme.

Per nosaltres, les dones amb moltes dècades de lluita, aquesta nova etapa de la vida del país no representa ni el principi ni la fi de la història; és un altre moment amb vells i nous desafiaments en la lluita per construir una societat cada vegada més democràtica. És a dir, una societat en què l'Estat, els partits, les organitzacions, les famílies, les persones totes, defensem la llibertat individual, la pau, el benestar comú, la no-discriminació i l'honradesa.

Morena Herrera

Activista del moviment feminista salvadorenc.
El Salvador

La participació de les dones en els espais de decisió en l'àmbit local. Entre el desitjable i el possible

El suggeriment en què ens col·loca la segona part del títol, "Entre el desitjable i el possible", em permet iniciar aquesta reflexió compartint, fins i tot diria confessant, una contradicció en la qual em debato pel que fa al cas en aquest moment: si, com a feministes, hem de donar suport únicament a la participació de dones que ens assegurin que en l'acompliment polític públic que realitzaran, dedicaran una atenció prioritària a l'agenda de les dones, o si, al contrari, hem de donar suport a la participació política de les dones en general, partint que estan excloses pel fet de ser dones, és a dir, per raons de gènere.

Faig abstracció aquí d'un altre debat present en el moviment feminista i de dones: el de si val la pena apostar per l'estratègia que les dones participem en la política pública o no, o si hem de centrar les nostres energies exclusivament en l'àmbit dels esforços que es realitzen des de la societat civil, perquè sobre això, m'apunto a la posició que són tan importants els esforços i les estratègies que es realitzen des de les organitzacions socials, com els que es poden dur a terme des dels espais institucionals de presa de decisions.

Sens dubte, a aquesta posició ajuda el fet de conèixer que en El Salvador, els moviments de dones apareixen com nous actors en l'escenari polític obert amb els Acords de Pau, i han constituït fins ara, el subjecte polític de major incidència en el procés de definició i promoció de les polítiques públiques per a l'equitat de gènere, especialment en l'àmbit local.

La meua vinculació al terreny local i municipal arrenca des de la participació com a feminista en el moviment de dones. En 1993 creàrem a El Salvador la primera plataforma per a les anomenades "eleccions del segle",

que van ser les primeres després de la guerra en què va participar l'esquerra partidària. La plataforma Mujeres'94 va constituir el nostre primer document programàtic i les seves actualitzacions han mantingut a trets generals el contingut central de les primeres 72 reivindicacions que aquelles proposta contenia. Fou un esforç autònom, ampli i pluralista, i en aquell moment poc freqüent a Amèrica Llatina.

Fou en aquest marc en què un grup de feministes ens plantejàrem que la plataforma Mujeres'94, si bé havia aconseguit convocar la participació de dones urbanes i rurals, també era, per les condicions centralistes del nostre país, un instrument de lluita fonamentalment de les dones urbanes, i sobretot per a les organitzacions de dones amb seu establerta a la capital. En aquest sentit, si preteníem potenciar la participació de les dones d'altres espais rurals i d'altres localitats, era necessari realitzar exercicis semblants a escala municipal. Es tractava de promoure l'elaboració de diagnòstics, la formulació de plataformes reivindicatives i la seva negociació amb les persones que es presentaven a les candidatures en els consells municipals.

En aquest període aconseguírem que les dones s'assumissin com a demanants i interlocutores i transcendissin el mer paper de "necessidades o beneficiàries passives", però no aconseguírem cap receptivitat per part de les autoritats electes una vegada passades les eleccions, a pesar que durant el període electoral havien firmat cartes de compromisos, protocols i altres mecanismes que ens inventàrem. Sentíem que una vegada més els havíem ofert "públic femení" als partits polítics, però no els podíem cobrar les factures que ens havien firmat.

És així com decidírem adreçar part de la nostra energia cap al treball amb dones que formaven part de governs municipals. Inicialment en exclusiva coordinació amb la Secretaria de la Dona del FMLN i només treballant amb les regidores de l'"oposició", però després en adonar-nos que per aquest camí la nostra estratègia depenia de la voluntat política d'un sol partit, la qual cosa la feia molt inestable i amb pocs resultats, decidírem ampliar la nostra mirada i convocatòria a totes les dones que formaven part de governs municipals, independentment del partit polític que les havia proposat com a candidates i al qual estiguessin vinculades.

Contemporàniament a la capital de Sant Salvador, iniciàvem un procés de concreció dels compromisos que l'alcalde electe havia fet amb les organitzacions de dones, procés que ens va permetre participar en el primer Pla Municipal de Gènere i posteriorment en la formulació de la primera Política Municipal per a l'Equitat de Gènere que es va aprovar en el país.

El procés amb les dones municipalistes va permetre que les regidores, per primera vegada, apareguessin en l'escenari polític com a dones que tenien veu pròpia, alguna cosa a dir des del seu exercici aïllat i poc reconegut. Mentrestant a la capital vam començar a trobar el camí i les possibilitats que algunes de les nostres demandes es traduïssin en polítiques públiques municipals.

És en aquest context on vaig tenir l'oportunitat de participar com a candidata a regidora del municipi de Sant Salvador, com a part d'una proposta

impulsada per un espai cívic que es deia Iniciativa Ciutadana, i que a causa de les limitacions que té la nostra legislació electoral, negocia les propostes amb una coalició de partits polítics per al període 2000-2003.

En aquest marc, entre altres coses, aconseguírem establir un acord entre tres dones que integràvem el consell, per a no permetre que els companys ens fessin competir entre nosaltres, ja que aprenent d'altres dones, ens vam adonar que el primer mecanisme d'afebliment de les dones en la política, és barallar-nos les unes amb les altres.

En aquest període es van prendre mesures concretes per a enfrontar casos d'assetjament sexual a l'interior de l'alcaldia i es va crear una normativa específica per a aquest problema: es va establir una partida pressupostària específica per a impulsar serveis públics per a dones; es va crear la Regidoria de la Dona, ara per a l'Equitat de Gènere; es van obrir tres centres municipals d'atenció a la dona; es va capacitar prop del 10% de 4.000 empleats municipals; es va formar en aspectes relacionats amb la violència contra les dones la majoria d'integrants del Cos d'Agents Metropolitans, i es van dur a terme programes específics amb diverses organitzacions, com el programa Huellas de Ángel, que consisteix a prestar atenció psico-social a menors en situació d'explotació sexual, així com diverses accions en suport a les treballadores del sexe organitzades en l'associació de dones Flor de Piedra.

Vam apostar per Sant Salvador per dues raons, per la *factibilitat*, la força local que teníem, però també per les possibilitats de convertir-ho en un procés amb efectes multiplicadors. Ara existeixen més de 15 municipalitats salvadorenques amb PMEG¹, d'altres amb Plans d'Acció Positiva o d'Igualtat d'Oportunitats, altres amb partides pressupostàries i oficines per al desenvolupament de les dones i, fins i tot, alguns amb anàlisi de gènere del seu pressupost.

Un altre esforç que mereix especial atenció per la força que ha anat adquirint és la construcció d'ANDRYAS, Asociación de Regidoras, Síndicas y Alcaldesas Salvadoreñas, l'homòloga de la qual a Hondures és l'Alianza Nacional de Mujeres Municipalistas de Honduras, i que s'han anat desenvolupant en aprenentatges mutus, en diferents intercanvis que ens inventàrem a Amèrica Central. Així també ha sorgit la Red de Mujeres Autoridades Locales de Nicaragua, i un altre petit esforç semblant a Guatemala.

Des d'ANDRYAS vam promoure la firma d'un pacte per més dones en la política; hem incidit en el fet que COMURES², que és el gremi dels consells municipals però a la pràctica continua sent l'espai dels alcaldes i amb cost de les alcaldesses, es comprometí tímidaament en una agenda per a l'equitat de gènere, i hem fet processos de formació i suport concret perquè les dones que pertanyen a governs municipals puguin dur a terme la seva tasca en millors condicions.

1 - Política Municipal para la Equidad de Género.

2 - COMURES. Corporación de Municipalidades de la República de El Salvador.

Des d'aquí també convoquem a la realització de tres concursos de Propostes d'Accions Positives a Favor de les Dones en l'àmbit local, en conjunt amb COMURES, aconseguint que les experiències d'unes localitats es coneguin en altres, i generant suport inicial per a l'impuls de les millors propostes.

Aquesta participació em va permetre apropar-m'hi i conèixer no sols els problemes i les possibilitats que teníem les dones a les ciutats grans i mitjanes, sinó veure que eren precisament les que provenien de municipis petits les que tenien més dificultats per a assumir el càrrec per al qual havien estat electes, obstacles que estaven moltes vegades relacionats amb la resistència dels seus col·legues homes per a acceptar un paper més *propositiu*, altres amb les seues pròpies limitacions de coneixement, preparació i fins i tot inhibició per a l'acompliment del seu càrrec, i dificultats per a relacionar-se amb les dones organitzades o no del seu propi municipi, és a dir, amb les ciutadanes que les havien escollit.

Actualment, hi ha més de 37 municipis que han formulat i aprovat algun tipus de mecanisme per a promoure l'equitat de gènere i els drets de les dones, en alguns aquest procés ha estat acompanyat i assessorat per organitzacions locals de dones i per ONG feministes. No tots han aprovat igualment partides pressupostàries per a accions i mesures que afavoreixin la població femenina, perquè aquest sembla el taló d'Aquil·les dels nostres esforços, i cal recordar que en política pública el que no es reflecteix en el pressupost, no existeix encara que estigui escrit en el paper.

Encara no comptem amb un balanç complet d'aquesta experiència. Personalment, reconec que em va enriquir i em va permetre comprendre una mica més les dificultats a què les dones que s'atreveixen a participar en aquests espais s'enfronten a l'hora de pretendre defensar l'agenda de les dones, alhora que s'han de guanyar, treballant moltes vegades amb el doble d'esforç, el reconeixement de formar part de l'òrgan de govern local.

Com que no vull continuar descrivint el que ha passat, voldria avançar amb algunes reflexions relacionades amb aquest dilema que els mencionava al principi:

- ▶ Crec que la presència de les dones en els governs i espais de presa de decisions no és una garantia de suport en les lluites que aquestes impulsen; no obstant això, una major presència i permanència de dones en llocs de decisió obre la possibilitat que les dones compromeses amb la *visibilització* de les **demandes de les dones incideixin de forma més sostenible** i continuada en el temps.
- ▶ El recanvi continu de dones en general, i de les que estan compromeses amb l'equitat de gènere de manera particular, deriva en molts casos en la **interrupció dels processos d'incidència**, i és necessari trobar mecanismes que ens permetin una major visió de continuïtat dels processos.
- ▶ Una estratègia de major nivell de permanència de les dones en càrrecs públics pot permetre l'intercanvi **d'experiències entre les noves i les que tenen més experiència**, amb l'objectiu d'avançar en la superació dels obstacles comuns en la seva participació en la presa de decisions.

Aquestes valoracions em fan apuntar a la idea que una estratègia encertada és aquella que s'enfoca, d'una banda, a establir mecanismes que assegurin una major presència femenina, donant suport a les que es decideixen a participar independentment del grau de compromís que hagin establert prèviament amb les demandes i les propostes de les dones, alhora que desenvolupem processos de sensibilització envers aquestes dones perquè aconseguixin primer veure's com a dones, els aportem ferramentes conceptuals perquè assumeixin una nova subjectivitat des d'una nova representació de la seva feminitat, i que vegin les dones del seu municipi com a ciutadanes amb les quals han d'establir interlocució i una relació de servei públic i de mútua potenciació.

Sóc conscient que un dels àmbits amb més tensió a l'interior del moviment feminista ha estat l'aposta en la lluita per la participació política en el terreny de la política institucional, el debat sobre si només han d'arribar les "millors" o si tenim dret, en tant que som la meitat de la població, a les quotes tant de brillantor com a les de mediocritat de la qual ja fan un ús considerable els homes en el terreny de la política.

Considero que aquesta tensió té a veure amb diversos elements sobre els quals ens cal aprofundir en el com a moviment feminista:

- ▶ La dificultat de no veure el "públic com l'altre àmbit de realització plena de l'humà" del qual les dones hem estat excloses pel fet de ser dones, de la mateixa manera com ho van ser en una altra època els esclaus pel mateix fet de ser-ho. I no em refereixo només al públic en termes de representació en les institucions de l'Estat, sinó el públic com a terreny del diàleg i el debat dels assumptes comuns de la societat.

- ▶ La nostra crítica al caràcter i les formes d'exercici patriarcal que caracteritzen aquests espais, ens porten a negar la importància de formar-ne part, i tornem al "dormitori" renunciant al fòrum que des de l'època dels grecs era l'espai privilegiat per als que tenen "la força, el poder, el risc i la intel·ligència" per a prendre les decisions que ens afecten homes i dones.
- ▶ Hem fet una aposta tèbia per la paritat, possiblement obligades per lectures més realistes de la correlació de força, ens proposem mecanismes progressius com les quotes de participació política, i això és comprensible, el problema és que pel camí deixem de reivindicar i demanar que del que es tracta, és de superar una exclusió que ens nega la condició humana plena a les dones.
- ▶ Una altra dificultat, i possiblement repercuteix en les anteriors, és comprendre les limitacions amb què les dones que assumeixen responsabilitats públiques s'enfronten, o en què actuen. La condició de minoria, de veu que requereix la ratificació dels homes, d'estar aprenent sempre perquè no es compta amb models diferents de les formes de fer política que les han precedit, fa que algunes dones que arriben a càrrecs públics a pesar que en un principi poguessin tenir intencions de treballar per les dones, acabin assimilades pel model dominant. No cal oblidar que les dones som intercanviables i això no es dona només en l'àmbit de les parelles, justament en molts casos la renovació dels partits polítics es dona a costa de les dones. Per això el poder de les dones és més combustible, es "cremen" o ens "cremem" més i més ràpid.
- ▶ La idea de per a què serveix que arribin més dones al poder si reproduïen les mateixes formes i continguts que els patriarques, ens porta a concloure que "no sols es tracta que arribin dones, sinó quin tipus de dones", i els exigim molt més i amb més bel·ligerància que el que exigim als seus col·legues homes, els quals acaben al seu torn de confirmar que les dones no ens podem posar d'acord, la qual cosa "els comprova" que efectivament no som bones per a governar.

Són molts els reptes i els desafiaments per a aconseguir més presència i capacitat de les dones per a intervenir en la presa de decisions. Es tracta d'entendre que les dones tenim diferents camins per a arribar a la política, però que continuem sent una minoria (quota o gerro segons el cas i les circumstàncies), i que mentre no aconseguim ni tan sols ser una "massa crítica" continuarem actuant des de la marginalitat.

El desafiament és transformar la marginalitat des de la qual les dones participem, en una actuació crítica i amb creativitat política. Això implica saber que no s'està en el centre del poder a pesar d'estar participant-hi, ser conscient que no es compta amb la investidura que permet transferir autoritat a altres dones, però que, no obstant això, des d'allí, des de la minoria, es pot enfortir altres dones, i això només s'aconsegueix si som capaces de construir i teixir aliances entre les dones, recuperant no la tolerància a les diferències, sinó la riquesa de les diferències entre nosaltres.

Laura Badillo.
Representant de la **Ruta Pacífica de Mujeres.**
Historiadora.
Colòmbia

Participar en temps de guerra... L'experiència de la Ruta Pacífica de las Mujeres

Preàmbul

En principi, cal teixir i desfer les formes amb les quals la Ruta Pacífica de las Mujeres ha construït la seva participació. Per tant, si voleu, començo a exposar com es participa en la Ruta Pacífica, des de quins extrems, des de quines perifèries, des de quins centres. Els quals s'han convertit en espais on hem trobat rutes que podríem denominar institucionals i d'altres situades als marges, moltes vegades fora dels mecanismes constitucionals previstos per a participar.

En altres paraules, podríem dir rutes que parteixen de la incidència política, però també dirigides cap a la transformació de les nostres pròpies mirades, reconeixent el poder que resideix en els nostres propis cossos, de **nosaltres amb poder**, de nosaltres juntes mobilitzant-nos contra la guerra i per la pau, per exemple.

Per això, participar no es fa envers un centre, cap a un Poder si es vol anomenar hegemònic, sinó que en aquest trafegament hem copsat que si volem participar per a transformar i transformar-nos, és important saber que participar no té una sola ruta, no és lineal, no és única; més aviat hem de tenir present que hi ha molts centres que ens envolten i si es vol ens esclavitzen i ens dominen.

En posar-nos, per a dir-ho metafòricament, aquestes ulleres (amb infinitat de centres), ens ha permès diversificar la nostra participació, no solament una que parteixi dels mecanismes formals de participació ciutadana sinó d'altres que es promouen des de la perifèria, al barri, a les comunitats, al carrer, en l'àmbit públic i en el privat; i és una mirada proporcionada pel feminisme o els feminismes.

Tot l'anterior ens porta a preguntar-nos i reflexionar críticament: com hem après el poder o els poders?, a qui li hem reconegut amb més freqüència?, com l'exercim o els exercim?, en quins espais? Una llarga travessia que ens porta a nosaltres mateixes, al context social i polític, a reconèixer i actuar enfront de les violències directes, culturals i estructurals.

Ara, vull compartir alguns mecanismes que utilitzem quotidianament en l'exigència dels nostres drets. Llastimosament, participar en temps de guerra ha conduït al fet que cada dia una persona que exerceix aquest dret a Colòmbia, sigui assassinada. I ateses les circumstàncies, vull tenir present una dona que vivia en condició de desplaçament forçat, que en l'exigència de la veritat, la justícia i la reparació, sent víctima del conflicte armat, i qui fins i tot amb el seu testimoni va aconseguir impactar en els grans mitjans de comunicació del país, tot i exigir justícia va ser assassinada. A Yolanda Izquierdo, que és una evidència d'un país en conflicte, que és un cas representatiu de totes les dones anònimes assassinades, però que tenen rostre en les comunitats, en les localitats i en els municipis on vivien.

Context

Colòmbia, des de fa algunes dècades, viu un conflicte armat, social i polític que ha generat més de quatre milions de persones que viuen en condició de desplaçament forçat; continuen les greus i preocupants violacions als Drets Humans i al Dret Internacional Humanitari que han marcat la població civil que viu els efectes d'aquest conflicte. Actualment, sota el discurs d'"amença terrorista", marc interpretatiu proposat per l'actual govern, es fa difícil la possibilitat de buscar propostes per a aconseguir una sortida dialogada i negociada que vagin més enllà de l'ús de la força, amb les garanties de la veritat, la justícia i la reparació per a les víctimes que, en definitiva, és la societat colombiana; sumat a alts índexs de pobresa i misèria, en què les necessitats bàsiques no estan satisfetes i en què l'exercici de la democràcia encara és incipient i emmarcada en una cultura patriarcal, clientelista, violenta i corrupta.

L'anterior no descriu tot el que ocorre a Colòmbia, però és un fragment de la situació a la qual ens hem d'afrontar quotidianament les dones colombianes. Fet que ens situa en doble o triple lluita. Ja que a més de reivindicar els nostres drets com a dones, en igualtat i equitat de condicions, i lluitar per viure dignament, també hem de resistir-nos a la guerra. Ja sigui com a mares, filles, i àvies, que el nostre cos no sigui utilitzat com a botí de guerra, al desplaçament forçat, no desapareguin i assassinin els nostres éssers estimats, a no ser esclavitzades i explotades, per esmentar algunes de les múltiples violències que vivim.

Motiu pel qual participar en temps de guerra, s'ha convertit per a les dones en una necessitat urgent i necessària cap a la transformació. Tanmateix, com més reconegudes siguem com a *actores protagonistes*, més es posa en risc la nostra vida i la d'aquells que ens envolten. El resultat del qual és posar límits a la nostra participació i se'ns posa moltes vegades entre l'espasa i la paret. Afortunadament, les dones colombianes, les dones afroco-

lombianes, indígenes, camperoles i urbanes hem construït altres llenguatges que ens ajuden a resistir i existir, potenciant les nostres capacitats i els nostres lideratges, participant des de:

Des dels mecanismes legals: l'Acció de Tutela

Amb la Constitució de 1991, construïda per diferents sectors de la societat colombiana, es va obrir un nou marc en què un dels avenços més importants i significatius fou reconèixer-se com un "estat social de dret". En la mateixa Constitució, també s'obren nous mecanismes de participació ciutadana que superen la democràcia representativa per una democràcia participativa, en què els ciutadans i les ciutadanes exigeixen els seus drets. No obstant això, allò que sembla ideal, a la pràctica encara falta molt per construir, però les organitzacions de drets humans, les organitzacions de dones, entre d'altres, i amb ells els i les ciutadanes han sabut utilitzar i s'han convertit en mecanismes importants que fins i tot han creat jurisprudència.

Un exemple d'això és l'Acció de Tutela, consignada en l'article 86 de la Constitució, en què "tota persona tindrà acció de tutela per a reclamar davant dels jutges, en tot moment i lloc, a través d'un procediment preferent i sumari, per si mateixa o per qui actuï en nom seu, la protecció immediata dels seus drets constitucionals fonamentals, quan aquests siguin vulnerats o amenaçats per l'acció o l'omissió de qualsevol autoritat pública". Aquest mecanisme ha estat aprofitat per la població que viu en condició de desplaçament forçat per la violència per al restabliment dels seus drets, perquè moltes persones es van veure obligades a sortir immediatament del seu entorn, deixant les seves pertinences, trencant el seu teixit social i fins i tot amb la pèrdua de familiars i violacions a la seva integritat física i emocional. L'ús d'aquest mecanisme per part de la població desplaçada en un nombre molt significatiu, va fer que la Corte Constitucional, institució rectora i vigilant del compliment de la Constitució, es pronunciés amb la sentència T-025 de 2004 que desenvoluparia una política pública davant d'aquesta problemàtica.

Durant aquest procés, les organitzacions de dones que recorren part de la Ruta Pacífica i les dones que viuen en condició de desplaçament forçat han jugat un rol rellevant, perquè elles mateixes n'han estat les artífexs en l'exigència dels seus drets. Avui en dia en demanen l'urgent compliment, per a la qual cosa han hagut de passar de ser víctimes a ser subjectes polítiques protagonistes, i aconseguir apoderar-se'n en diferents àmbits i apropiant-se d'aquests mecanismes que els dominen igual o amb més propietat que un professional en lleis.

Des de la mobilització social: recuperació del territori i de l'autonomia

La mobilització social com una estratègia d'incidència política, és una pràctica social i política que la Ruta Pacífica ha construït durant deu anys en què milers de dones (afrodescendents, indígenes, camperoles i urbanes) ens hem mobilitzat en diversos llocs de Colòmbia per a denunciar l'oblit estatal i els estralls de la guerra a la població civil, en especial a la vida i el cos

de les dones. En altres paraules, per a acompanyar i denunciar la greu situació de crisi humanitària, la violació de Drets Humans i les infraccions al Dret Internacional Humanitari.

Durant aquest recorregut s'ha fet feina tot fent camí, és per això que les rutes triades han travessat gran part de la geografia de Colòmbia i és un itinerari que reflecteix les exclusions, les desigualtats i el conflicte armat. Alhora s'ha convertit en una forma de recuperar un territori militaritzat pels distints actors armats (Fuerza Pública, paramilitars, FARC, ELN), que més de mil dones constatem i denunciem públicament i col·lectivament a través de noves formes de fer política, del llenguatge simbòlic, tot el que ocorre per dir a viva veu *Soy civil y estoy contra la guerra, No parimos hijos e hijas para la guerra, Las mujeres no somos botín de guerra*, com una forma d'acompanyar solidàriament altres dones, i d'assumir la nostra ciutadania activa i autonomia.

D'altra banda, demostra la nostra capacitat d'organització enfront dels acords, el reconeixement dels lideratges i del saber d'altres, de la negociació, de la mediació i la transformació dels conflictes, de l'administració i la gestió de recursos, del que volem dir, de l'impacte en l'opinió pública, de l'acompanyament i l'articulació amb altres organitzacions, de la investigació, de les comunicacions i de la visibilització política. Tota aquesta infinitat d'accions fan que cada vegada que posem aquesta estratègia en marxa, també ens vegem obligades a avaluar-la.

Amb aquesta estratègia d'incidència política, com és la mobilització social, les dones guanyem en ser reconegudes com a actores polítiques, per tal que la nostra veu i les nostres propostes influeixin en la presa de decisions en els futurs processos de negociació. Per tant, l'estratègia ajuda en l'exercici de la ciutadania de les dones i en la construcció del moviment social en un país en guerra.

Rutes escollides:

Ruta	Tipus d'incidència	Núm. de dones participants	Any
Mutatá-Urabá	Mobilització	800	novembre/1996
Cartagena	Cabildo Internacional Mujeres	200	1997
Sud-est Antioqueño	Mobilització	1500	novembre/1997
Pavarando-Antioquia	Mobilització	500	desembre/1997
Cartagena	Tribunal de la veritat	1000	1999
Barrancabermeja-Santander	Mobilització	2500	2001
Bogotà	Mobilització	7000	juliol/2002
Putumayo	Mobilització	3500	2003
Bogotà	Encuentro Internacional de Mujeres contra la Guerra	250	agost/2004
Chocó	Pre-Mobilització	1000	novembre/2004
Cauca	Mobilització	1000	2005
Chocó-Quibdó	Mobilització	2000	novembre/2005
Bogotà	Encuentro Nacional de Mujeres Verdad, Justicia y Reparación	250	novembre/2006

Des dels centres de poder: Parlament Europeu i els Estats Units

Una altra de les accions que darrerament estem duent a terme és desplaçar-nos per a dialogar amb els que prenen les decisions en polítiques que tenen repercussió a Colòmbia des de l'àmbit internacional, gràcies a les aliances que hem construït amb organitzacions de Dones i de Drets Humans a Europa i als Estats Units.

A partir de la realització d'informes documentats de la situació colombiana i dels efectes del conflicte armat en la vida i el cos de les dones, hem pogut en principi ser escoltades; i en especial visibilitzar la greu situació de violació dels Drets Humans i del Dret Internacional Humanitari per a les dones, que continua sent una realitat silenciada.

Així mateix, juntament amb altres organitzacions de dones a Colòmbia s'ha aconseguit la visita d'importants relatores de la Corte Interamericana de Derechos Humanos, la qual cosa ajuda i dóna més força a les nostres denúncies i exigències.

Avui en dia amb tots aquests processos, continuem fent visibles les violacions als drets de les dones víctimes, per cridar l'atenció de l'administració de justícia i administradors de polítiques i donar a conèixer i posicionar les propostes de veritat, justícia i reparació construïdes des de i per a les dones com a col·lectiu i com a actores socials i polítiques. Ja que creiem que no es pot deixar en la impunitat les violències sistemàtiques que han viscut les dones colombianes en el marc del conflicte armat. No tenir en compte aquesta situació serà un obstacle real perquè es transiti per una veritat, una justícia i una reparació per a totes les víctimes.

D'aquesta manera la Ruta Pacífica de las Mujeres ha aconseguit construir noves relacions que passen per la sensibilització i la incidència política. No obstant això, la nostra participació s'ha anat construint en el dia a dia, amb els debats, l'anàlisi de context, els afectes, la creativitat, el llenguatge simbòlic i l'ètica feminista. Sense perdre de vista que les nostres accions han de tenir processos que es mantinguin i s'enforteixin en el temps. És per això que des de Catalunya s'impulsa una Plataforma Catalana d'acompanyament a la Ruta Pacífica de las Mujeres-Colòmbia, perquè es tracta de sumar esforços, de sumar experiències i entre totes des del nord i des del sud aportar a la transformació de les nostres realitats, materialitzada en la frase *Ni guerra que ens mati, ni pau que ens oprimeixi*.

Amor del Àlamo.

Activista dels moviments socials de dones de Catalunya. Va ser responsable de la Federació de dones per la igualtat del Baix Llobregat

Les dones i la participació política a Catalunya

Les dones a Catalunya hem fet i continuem fent un llarg camí de treball, compromís i lluita per tal de fer sentir la nostra veu i pel reconeixement de la nostra plena ciutadania, induint un canvi cultural en els atàvics comportaments androcèntrics. És innegable l'avenç que hem fet i que la nostra presència pública i visualització ha aconseguit una dimensió com mai al llarg de la història.

Però, encara avui hem d'anar recordant que l'any 1945 la Declaració Universal dels Drets Humans digué que "cada individu és titular de tots els seus drets i llibertats fixades en aquesta declaració sense distinció de cap tipus, ja sigui de raça, color, sexe...". Posteriorment, l'any 1979, va tenir lloc la Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra les dones i l'any 1993 la Conferència Mundial sobre Drets Humans celebrada a Viena va declarar que "els drets de les dones i les nenes i els nens són una part inalienable dels drets humans".

I dic "encara avui" perquè quan en el segle XXI hem de realitzar polítiques d'acció positiva, commemorar dies internacionals específics i hem d'anar recordant els acords internacionals és perquè encara ens queda camí per recórrer a fi d'assolir plenament aquells objectius.

¿Des de quins vessants hem participat les dones a Catalunya en la política? En primer lloc, cal aclarir que per mi el concepte "participació política" té un abast social que va més enllà de l'enquadrament en un partit polític, i per tant aquesta participació es produeix des del moment que prenem consciència del que som i del que volem ser: subjectes actius de la nostra vida i de la nostra societat.

Per tant, per mi, fer política és contribuir a construir una societat més justa, solidària i igualitària en tots els ordres, tan econòmics com en llibertats individuals. Aquests objectius són els que milloren la vida dels éssers

humans, més enllà de quina sigui la seva procedència o creences. I fer política és treballar per aquelles i aquells que menys oportunitats han tingut. La participació política, doncs, va des de pertànyer a una organització no governamental, fins a una associació de dones, a un moviment veïnal, a un sindicat o formar part d'un partit polític.

Les dones catalanes hem participat i participem des de l'activisme feminista, des de les associacions i federacions de dones, des dels sindicats, des dels partits polítics i des de les institucions.

El nostre paper i la nostra presència en la política van lligats als esdeveniments que històricament ens ha tocat viure. La nostra presència, activa o no, i la nostra visibilització han anat de la mà de l'evolució del context general en què ens hem vist immersos homes i dones, no només a Catalunya sinó a l'Estat espanyol i a escala mundial, encara que a Catalunya per tradició social de lluita i de cultura hem estat capdavanteres a l'Estat.

L'impacte de la Revolució Industrial a Catalunya va significar la incorporació de les dones en el món del treball assalariat, però no podem parlar d'un moviment feminista més que pel coneixement històric que tenim de noms propis de dones d'extracció de classe mitjana o burgesa lluitant pel dret al sufragi i a l'educació. Amb la proclamació l'any 1931 de la Segona República queda reconegut el dret al vot de les dones, que no es durà a terme fins a les eleccions de l'any 1933. L'exercici d'aquest dret va originar una forta polèmica ja que es temia que fos un vot conservador. Fins i tot Victòria Kent opinava així. Per contra Clara Campoamor va tenir un paper primordial en la defensa del dret al vot de les dones.

Durant la Guerra Civil (1936-1939) va haver-hi una implicació i compromís total de les dones obreres catalanes i d'esquerres que va anar des de formar part de les organitzacions socials fins a prendre les regnes de la producció industrial i a participar en el front. L'any 1936 es creà a Barcelona i a Madrid l'organització Mujeres Libres, dedicada a l'emancipació de les dones del seu "esclavatge d'ignorància, esclavatge de dona i esclavatge de productora".

El període de la dictadura (1939-1975) va ser una marxa enrere important per la cruel repressió que tant en l'àmbit físic com cultural i educatiu es va exercir contra els avenços del període republicà. A les dones, se'ns va reduir al món privat, amb un paper de subordinació total a l'home, se'ns va invisibilitzar i vam ser apartades del món públic, donant-nos només paper d'acompanyants, convertint-nos com diem avui en dia en *floreros*. Va ser una tornada a l'estat androcèntric en què els rols de les dones i els homes estan perfectament delimitats.

Malgrat això, les dones catalanes vam fer palès que no acceptàvem el paper que ens volia donar la dictadura i en la clandestinitat formem part de les organitzacions polítiques, sindicals, dels moviments veïnals i obrers que havien anat lluitant contra la dictadura. I en un doble front, el de la mateixa dictadura i el del nostre reconeixement com a éssers iguals en les organitzacions socials.

Amb l'arribada de la democràcia aflora al carrer l'expressió pública de tots aquests moviments. Moltes ens anem incorporant a les forces polítiques i participem en les institucions municipals i parlamentàries. Ha estat una incorporació progressiva amb un degoteig constant.

El que tenim i som les dones d'avui és la conseqüència del treball, la lluita i les llavors deixades per totes aquelles altres dones que ens han precedit. Per això és important el reconeixement públic a totes elles. Nosaltres som el fruit dels èxits que tan individualment com col·lectivament hem anat fent al llarg de la història. Hem de practicar la genealogia femenina, tal com ens ensenya la filòsofa feminista Lucie Irigaray.

Recorregut del feminisme i del moviment de dones a Catalunya

L'any 1976, un any després de la mort del dictador, impulsades per la Coordinadora Feminista de Barcelona, se celebren en el paranimf de la Universitat de Barcelona les Primeres Jornades Catalanes de la Dona. La participació va ser nombrosa i amb representació del ventall de pensaments i organitzacions del moment. Moltes de les impulsores i participants continuen, avui en dia, sent un referent per a totes nosaltres. Entre d'altres, Anna Balletbó, M. Aurèlia Capmany, Montserrat Roig, Lidia Falcón, etc. Va ser el principi, dins la legalitat democràtica, del camí cap a la normalització del nostre rol i del paper social que volem assolir. Podem dir que és on es dóna un fort impuls a la presa de consciència col·lectiva de què significa ser dona.

Vint anys després, el 1996, es van celebrar les Jornades dels Vint Anys de Feminisme a Catalunya per tal de fer una revisió del que havia succeït des de les primeres jornades i marcar noves estratègies i objectius. S'acordà fer una gran trobada amb motiu del trentè aniversari de les jornades del 76.

Així l'any 2006 va tenir lloc la Trobada de Dones de Catalunya, els dies 2, 3 i 4 de juny a les Llars Mundet de Barcelona. El lema escollit va ser *Sabem fer i fem saber*. Va ser un espai de confluència i trobada, va ser una mostra de la pluralitat i diversitat que lluny de crear divisió el que fa és sumar per tal d'assolir les fites que ens hem anat marcant.

El moviment feminista ha estat des del seu inici un punt de trobada de moltes dones catalanes impulsores de molts dels avenços que hem aconseguit. És una confluència per la reflexió, el debat i les propostes d'acció pel canvi cultural, incidint en la vida social, política, educativa i promovent lleis que afavoreixin els nostres drets. Al llarg del temps han anat sorgint altres conceptes de feminisme o altres maneres de veure el feminisme. La discussió, avui per avui, entre el feminisme de la diferència i el de la igualtat està viva, però això el que fa és enriquir-nos més i fer realitat aquesta visió plural de les dones, ja que no som un cos compacte en el qual totes pensem de la mateixa manera i el que sí que tenim clar és que la discussió i la diversitat ens enriqueixen i ens fan avançar.

Un moviment important, a Catalunya, és el de les organitzacions de dones, no inscrites en el feminisme ortodox, però amb una clara visió de les fites que hem d'assolir i de com ho hem de fer per tal d'assolir-les. L'any 1992 un nombre important d'associacions de dones de tot Catalunya, principalment del Baix Llobregat i de Barcelona ciutat, creen la Federació de Dones de Catalunya per la Igualtat. Aquesta té un paper important i destacat a l'hora de crear consciència, entre les sòcies de les entitats federades, d'allò que vol dir "ser dona".

Exemple d'aquest treball i compromís és la tasca que duu a terme la Federació de Dones per la Igualtat del Baix Llobregat, conjuntament amb el Consell Comarcal del Baix Llobregat. Els trenta ajuntaments de la comarca i la Diputació de Barcelona han realitzat dos congressos comarcals per tal de revisar, estudiar i posar en marxa polítiques d'emancipació per a les dones.

El paper dels partits polítics i les institucions

Amb l'arribada de la democràcia i la legalització dels partits polítics, les dones s'hi van anar incorporant d'una manera constant i progressiva. Formar part d'aquests partits vol dir tenir presència, tant en càrrecs orgànics com institucionals. Això que ara ens sembla evident també ha tingut un recorregut difícil, complex i, encara avui, no totalment assolit. En el transcurs dels anys ha estat necessari que els partits polítics, a través dels seus congressos, anessin aprovant resolucions en què es posava de manifest la necessitat de la presència de les dones. Dit d'una altra manera, han anat marcant quotes de representació per als dos gèneres. Aquesta mesura, i encara avui en dia, ha estat rebutjada per una part del moviment feminista i en un principi per algunes forces polítiques, però a poc a poc s'ha anat imposant fins arribar a l'aprovació, el passat 22 de març per part del Congrés dels Diputats, de la Llei orgànica per a la igualtat efectiva de dones i homes; encara que el Partit Popular hi ha presentat un recurs d'inconstitucionalitat.

Un dels primers partits a acordar quotes per resolució congressual va ser el Partit dels Socialistes de Catalunya.

En tot aquest camí recorregut la presència de les dones en els governs, tan municipals com autonòmics i estatal, ha augmentat de manera progressiva, però encara hem de parlar de "sostre de vidre", o sigui, que la presència de dones en els llocs de poder reals no està plenament garantida. Els ressorts de poder de les organitzacions polítiques estan majoritàriament en mans d'homes que, massa sovint, decideixen quines dones poden ser-hi i per quant de temps.

A Catalunya han tingut un paper cabdal les polítiques impulsades des dels governs municipals. L'any 1979 es van celebrar les primeres eleccions municipals i a partir de llavors el compromís i treball d'aquesta institució, que és l'administració més propera a la ciutadania, ha estat constant per tal de posar a l'abast de les dones recursos i serveis que possibilitin el seu desenvolupament. La creació de regidories de les Dones, de consells municipals de participació, de butlletins informatius, de serveis d'assessorament, tant en l'àmbit jurídic, laboral, com psicològic, són mostres que avui es poden veure en moltes de les nostres ciutats i pobles. Les mesures que s'han establert per tal d'eradicar la violència masclista són una mostra del treball i la complicitat que hi ha entre les organitzacions de dones, les i els professionals, i les diferents administracions.

Hem avançat i volem seguir avançant. Encara hi ha fites per a assolir i moltes de nosaltres estem compromeses per arribar-hi.

Per continuar avançant hem de treballar en la línia de trobar nous lideratges femenins. Cada cop, les dones tenim més referents propis en el panorama públic però ens hem d'atrevir a ocupar l'espai propi que ens pertoca i a dir, com fa la filòsofa Marcela Lagarde, que les dones també volem el poder per transformar la societat. No ha estat fins al segle XX, com he comentat anteriorment, que les dones hem participat en els processos polítics, però això és només l'inici del llarg procés cap a la igualtat, en definitiva, cap a la veritable democràcia. Aquest ha de ser el missatge per al futur: ser ciutadanes de ple dret.

Antonio Merino.

Director del Centre per a la Participació Ciutadana

Participació ciutadana i participació en les Institucions. Una mateixa cosa? L'experiència de la Diputació de Barcelona

En aquests moments ningú no discutirà que ens ha tocat viure en una època on les coses passen a un ritme frenètic; hi ha qui diu que segurament ens trobem en un moment de canvis tan profunds que possiblement estem entrant en una nova època històrica.

Ens falta perspectiva per poder-ho analitzar amb més calma, però és cert que els canvis afecten a tots els àmbits; la transformació vinculada a l'activitat econòmica és molt gran: mercats globals, nous sistemes productius, crisis de les economies nacionals i, fins i tot, canvis en les relacions laborals, precarietat; l'impacte en el medi ambient és innegable: canvi climàtic, etc.

Socialment, també n'hi ha en el nostre primer món? Processos d'urbanització molt importants; envelliment de la població; unitats familiars cada cop més petites; arribada de població nouvinguda; nou rol de la dona; noves fórmules d'incivisme i violència; noves "necessitats" socials, una certa tensió entre els centres i les perifèries urbanes...

En aquest context ens podem imaginar les nostres ciutats i els nostres pobles, i ens podem imaginar els nostres ajuntaments. La necessitat d'haver de gestionar amb recursos limitats entorns molt dinàmics, complexos i diversos que presenten noves necessitats i nous requeriments obliga a haver de revisar i replantejar els sistemes tradicionals de fer-ho. Necessitem el que s'ha anomenat: administracions relacionals o deliberatives¹.

1 - BRUGUÉ, Quim (coord.), Democratitzar l'administració. Lideratge i institucions públiques deliberatives, ed. Mediterrània, Fundació Catalunya Segle XXI, 2006.

Els tres grans elements a tenir en compte per part dels governs locals són:

- ▶ La **complexitat** com a element intrínsec de la nova realitat social.
- ▶ Sistema de govern: participació d'actors diversos en el marc de **xarxes plurals** (interacció, intercanvi i conflicte).
- ▶ Nova posició dels poders públics en els processos de govern: adopció de **nous rols**, de vegades impulsor, de vegades promotor, de vegades donant peu i utilització de nous instruments tenint en compte aquests nous papers.

Participació, necessitat i oportunitat

I en aquest entorn i amb aquesta nova realitat, la participació dels ciutadans i de les ciutadanes en les polítiques públiques es presenta no solament com una oportunitat sinó també com una necessitat.

Necessitat perquè ja ningú no qüestiona que és imprescindible per definir una política pública, o més concretament un servei, un projecte, comptar amb la participació i la implicació de la ciutadania. La complexitat dels problemes que s'han d'abordar requereixen una visió multidimensional del tema i la implicació d'agents interns i externs per poder-hi donar resposta. ¿Algú pensa, per exemple, que és possible intervenir en la millora urbana d'un determinat barri de les nostres ciutats sense tenir en compte ni els diferents serveis municipals ni la gent que hi viu? És cert que hi ha un coneixement expert que és del tot necessari, però també hi ha un coneixement fruit de l'experiència, de l'ús de l'espai; un coneixement social que és tant o més valuós que el coneixement expert.

Oportunitat perquè la participació també és un valor, un valor que reforça el nostre sistema democràtic. La nostra democràcia ho serà més si la reforcem en el dia a dia. La legitimitat que atorguen els processos electorals als nostres electes es pot veure incrementada a partir de la manera com s'executa aquesta delegació al llarg dels quatre anys.

Facilitar espais, processos, metodologies, perquè la ciutadania pugui participar en la **detecció de les necessitats**, el **disseny de les propostes o línies d'actuació**, en el seu seguiment i avaluació, augmenta la qualitat i millora la capacitat de **decisió** dels nostres representants.

La participació no s'improvisa

Moltes vegades ens movem entre dos extrems. D'una banda, aquells que pensen que la implicació de la ciutadania no aporta millores significatives a les decisions i que bàsicament el que implica és un increment del cost: en termes econòmics (és més cara) i de temps (alenteix la presa de decisions); i, de l'altra, els que pensen que només si ells participen (de vegades s'atribueixen la categoria de "poble" o "ciutadania") les decisions són vàlides i qüestionen de manera sistemàtica les decisions preses pel govern municipal.

Evidentment, no estem d'acord ni amb una posició ni amb la contrària. Hi ha decisions que no requereixen participació (un cirurgià en una operació no ha de posar a debat per on ha de començar a intervenir), però és cert també que no incorporar la ciutadania pot comportar prendre decisions ineficients o parcials o inadequades que a la llarga, i fins i tot a la curta, surten més cares i triguen més temps a donar resposta. D'altra banda, pretendre que de forma sistemàtica totes les decisions es prenguin tenint en compte processos no té gaire sentit; en tot cas, caldrà establir mecanismes que garanteixin l'accés a la informació, mecanismes de seguiment i d'avaluació, de rendiment de comptes (*accountability*²), de manera que la ciutadania tingui accés i coneixement d'allò que el seu govern local ha fet.

Dèiem abans que aquesta participació augmenta la qualitat de les decisions i en aquest sentit les decisions preses a partir de processos participatius ben fets impliquen un major nivell de corresponsabilització per part de la ciutadania, impliquen també un apropament entre l'Administració i les persones, en un sentit i en l'altre.

En si, els processos participatius són processos educatius, tots i totes aprenem: aprenen els polítics, els governants, aprenen els tècnics i els experts i aprenen també la ciutadania.

La participació no només per a uns quants

És cert que pot haver-hi una certa tendència a intentar instrumentalitzar la participació de la ciutadania, i això es pot produir tant des dels governs com dels altres centres d'interès.

Entenem la participació com una oportunitat per: poder fer les coses millor, satisfer millor les necessitats i donar millors respostes; per poder orientar millor les decisions. En aquest sentit, la participació té un cert caire transformador, ha de servir per canviar coses.

En ocasions hi ha un cert interès per part del govern en el fet que la participació serveixi per legitimar decisions preses amb anterioritat. D'altra banda, de vegades, determinats *lobbies* veuen aquests espais i processos com una oportunitat d'"obligar" el govern a prendre una determinada decisió, i els mecanismes participatius permeten a determinades persones/nucis prendre el pols a un determinat equip de govern, defensant interessos "privats" revestint-los d'un suposat interès general.

Afortunadament cada vegada en sabem més: la ciutadania, els polítics i els professionals, i per això defensem que la participació de la ciutadania no s'improvisa, que s'han de definir prèviament les regles de joc; i que s'han desenvolupat al llarg dels darrers anys metodologies i tècniques que tenen per objectiu evitar la utilització dels mecanismes, els processos, els espais de participació ciutadana.

Quan diem que la participació no és només per a uns quants el que estem

2 - DIVERSOS AUTORS, Responsabilización y evaluación de la gestión pública, CLAD, AECI/MAP/FIIAPP, Caracas, 2005.

afirmant és que l'acció pública necessita les màximes visions i realitats que existeixen al territori i que serà a partir de tenir aquest coneixement que serem capaços de millorar les decisions que es prenguin.

El suport de la Diputació de Barcelona als ajuntaments en l'àmbit de la participació ciutadana

El Centre per a la Participació Ciutadana³ és l'eina de la qual s'ha dotat la Diputació de Barcelona per donar suport als ajuntaments que volen desenvolupar actuacions encaminades a incorporar la ciutadania en els assumptes públics i promoure la participació dels ciutadans en les polítiques públiques.

Els objectius són:

1. Potenciar la participació ciutadana com a **estratègia transversal** de les polítiques locals i fomentar el treball en xarxa.
2. Fomentar la **investigació**, la **capacitació** i el **coneixement** en metodologies i tècniques per a la participació ciutadana.
3. Impulsar **polítiques innovadores** als municipis per fomentar una ciutadania més solidària, associada i participativa.
4. Promoure la cultura dels drets humans i la solidaritat a través de la Xarxa de Pobles i Ciutats pels Drets Humans.

Per assolir aquests objectius donem suport econòmic i assistència tècnica als ajuntaments de la província, desenvolupem convenis de col·laboració amb les universitats públiques catalanes per analitzar i desenvolupar eines, metodologies, productes que facilitin el desenvolupament d'aquestes polítiques.

Apostem per la formació dels electes i dels tècnics i de les tècniques dels ajuntaments, generem espais d'intercanvi i relació entre els municipis i també amb els moviments associatius.

Donem suport tècnic i econòmic per al desenvolupament de processos participatius als municipis, per a la realització de plans directors de participació, reglaments de participació, etc.

3 . http://www.diba.cat/flordemaig/_PD/cat/index.asp

Jordi Serrano.
Director de la Fundació Francesc Ferrer i Guàrdia
Xavier Domènech.
Historiador

Democràcia burgesa, popular, participativa o...

Les migrades llibertats democràtiques de les quals encara gaudim, no són il·lusions sense importància, que podríem deixar-nos arrabassar sense una protesta. Representen exactament el que ens resta de les grans conquestes revolucionàries dels dos darrers segles.
Albert Camus¹

S'ha tornat a posar de moda adjectivar la paraula *democràcia*: ara sembla que, si ets progressista, has de dir que estàs a favor de la "democràcia participativa". Curiosa adjectivació aquesta: ¿la democràcia pot ser no participativa? Però les adjectivacions no són, o no han estat mai, gratuïtes, la qual cosa no vol dir que aquestes descrivissin l'atribut essencial de la democràcia que es defensava, a voltes era al contrari: l'encobria. Tenim d'una banda la democràcia liberal, que mai no ha estat exactament "burgesa", sinó més aviat arrencada de la burgesia; també hem tingut, i en alguns llocs encara tenim, les democràcies populars o socialistes, que d'ambdues coses poc en tenien; també hem tingut, tot i que menys cops, això és cert, democràcies de base anarquista que intentaven diluir l'estat en les relacions de producció col·lectivitzades; no hem tingut, però se n'ha teoritzat molt, especialment als EUA, la democràcia radical que pretén democratitzar progressivament les diferents esferes de la vida social. Molts models: tots ells aplicats en realitats concretes que en determinen la forma i els procediments. Els principis podien ser universals, però l'encarnació es fa en realitats i es basa en elles. Cosa que sembla desconèixer l'última moda a venir: la democràcia participativa.

En determinats àmbits acadèmics i des de determinats sectors dels moviments socials sembla que es qüestiona la part més formal de la democràcia i se la intenta oposar a una altra democràcia: la democràcia participativa. Es busquen, un cop més, llocs remots des d'on fonamentar nous invents sociològics. Potser un dels problemes, que a alguns ens fa por, és

1 - ALBERT CAMUS. *Cròniques* (1944-1953), Barcelona, Alianza Editorial, 2002, pàg. 237.

l'experiència d'adjectivació del franquisme: de la dictadura, en deia "democràcia orgànica".

Als burgesos revolucionaris dels segles XVIII i XIX els interessava la democràcia censatària, és a dir, el dret a vot dels principals contribuents; era la democràcia dels rics. Per posar un exemple del que significava el vot censatari a Catalunya, podem dir que l'any 1867 només tenia dret a votar el 2,5% de la població. A Catalunya, aquest mateix any només va exercir el dret de vot el 33% dels votants, és a dir, d'una població de gairebé 1.700.000 habitants, en van votar solament 15.000².

De la llibertat, l'únic que els n'interessava era, sobretot, la llibertat de comerç. Va ser la classe obrera catalana qui aviat es va adonar que la seva lluita per l'emancipació anava intrínsecament lligada a l'exercici real del dret a la llibertat d'expressió, associació i vot. Podem recordar la manifestació de Barcelona de 1855 amb el lema *Associació o mort*. Albert Camus ho explicava així: "Si algú us arrabassa la vostra llibertat, tingueu la seguretats que el vostre pa està amenaçat. Els oprimits no solament volen deslliurar-se de la fam, sinó també volen deslliurar-se dels seus amos"³.

La lluita per aconseguir el sufragi universal (masculí) tot i intentar-se entre el 1820 i el 1823, i en el Sexenni Revolucionari, només triomfa amb l'arribada de la Segona República. I, és veritat, la *niña bonita*, tal com era anomenada la república per les classes populars, no fou precisament un experiment revolucionari, però els burgesos que haurien d'haver estat contents amb una "democràcia burgesa" donaren suport ben aviat a la seva destrucció. Durant dos segles el moviment obrer i el conjunt de forces laiques i progressistes van haver de lluitar de valent per fer valer els seus drets a la llibertat. El dret a vot, per molt formal que sigui, pot semblar una conquesta no excessivament revolucionària -sobretot quan ja es té-, però va costar anys de lluita i sang.

Ara, doncs, vivim un dels períodes històrics en què es poden exercir els drets humans universals a Catalunya, en ocasions encara amb dificultats. Una democràcia, que, àdhuc formalment, és de baixa intensitat en el nostre cas. El franquisme esborrà el passat, no solament fins al 1931, sinó almenys fins al 1808, i si durant la transició es plantejaren diferents models de democràcia (democràcia formal o democràcia que integrés gran part del teixit social associatiu de la societat civil i amb un contingut social fort), la que reeixí finalment portà al desencís de molts dels que havien lluitat per ella. Però no estar-hi d'acord, voler-la transformar, fins i tot voler-la substituir, no significa renunciar a les conquestes d'aquells que ens van precedir. La democràcia, per molt formal que sigui, no és atribuïble a les elits del país, sinó a aquells que van perdre, però que en la derrota també trobaren victòries. Diem això perquè dues reaccions sembla que s'imposen dins d'algunes parts del moviment antiglobalitzador. Des d'un vessant més radical es viu un retorn a la negació de les pràctiques democràtiques tradicionals, siguin aquestes practicades en una urna o en assemblees de caràcter massiu. El dret a vot sembla ser reaccionari en qualsevol de les seves formes

2 - JOSEP FONTANA. "La fi de l'Antic Règim i la industrialització 1787-1868", a PIERRE VILAR (dir.), *Història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1988, pàg. 341

3 - ALBERT CAMUS. *Cròniques (1944-1953)*, Barcelona, Alianza Editorial, 2002, pàg. 238 i 239.

tradicionals. Com a mirall, i de fet de forma complementària si seguim l'afiliació acadèmica de molts d'aquests activistes "radicals", en el vessant més institucional de l'esquerra que es vol incorporar a la moda antiglobalitzadora, hi ha una negació de les formes tradicionals de mediació amb la societat civil, vingui aquesta de la interlocució amb entitats o vingui de la negociació amb els moviments socials. Tot en nom d'una democràcia "participativa" que implica omplir d'un vernís de legitimitat "democràtica" -la qual cosa ja ens indica com està el pati de la nostra classe política- les polítiques públiques a partir de treballs de selecció de "ciutadans" per parlar de diferents temes.

Se substitueix en tots els casos el contingut de la democràcia pel procediment. Si el procediment és innovador, és modern, és democràtic. Si això implica no parlar amb els que protesten, no deixar que aquests decideixin les coses votant en el si del moviment, o no acceptar com a interlocutors precisament aquells que s'associen, no passa res. Precisament, això són les pràctiques antigues, mai no aplicades amb plena voluntat, tot sigui dit de passada, i ara el que interessa és el foc nou, per molt buit que sigui. I si el foc nou ve de fora, millor. Això ens homologa amb la modernitat, a la fi deixem de ser provincians. Sembla com si existís una esquerra desmemoriada que, en comptes de cercar en la pròpia tradició la solució als problemes, prefereix buscar dreceres fàcils i senzilles d'aplicació dubtosa i, sobretot, de fonamentació ideològica encara més dubtosa.

¿Volem eixamplar la llibertat i la democràcia? Sí. Com ho fem? Això és més difícil de precisar-ho. Però d'idees n'hi ha moltes. ¿Podem proposar un receptari? No.

Es diu, per exemple, que són nous els moviments antiglobalitzadors o, més ben dit, que reivindiquen que "un altre món és possible". S'afegeix sovint que això es deu a la revolució de les tecnologies de la informació i a un confús pensament postmaterialista. Ja al segle XIX els moviments progressistes eren fortament internacionalistes. Qui no recorda la creació de la I Internacional Obrera? Què hi ha de nou? En la substància, poca cosa. Fins

i tot es va proposar un nou idioma per fer possible la comunicació fraterna internacional: l'esperanto.

Ens sembla bé buscar formes perquè hi participi més gent, però fer el senyal dels romans -als lleons- per manifestar rebuig a una exposició no ens sembla un mètode de lliure examen propi de progressistes, sinó de fonamentalistes de llibre sagrat.

Si es vol augmentar la participació de la ciutadania cal referir-se a valors i ens sembla molt discutible que es vulgui parlar de ciutadania sense parlar de republicanisme, de laïcitat i de federalisme. N'estem bastant tips, francament. N'estem farts perquè una part de deslegitimació de la democràcia només hauria de provenir de la reacció i, d'altra banda, hem vist a bastament com el poder, tots els poders, agafen ràpidament aquestes idees pseudoradicals per incorporar-les al seu discurs, justament per rebutjar la participació popular, organitzada i conscient. Estem parlant de pressupostos participatius on no es qüestionen els ingressos, de Nuclis d'Intervenció Participativa, de consells de joves triats aleatòriament, de ciutats on els infants promocionen fotos dels polítics, de participació individual -com si fos possible privatitzar l'espai públic-, de pretesa preocupació pels joves no associats com a coartada per no dialogar amb els joves associats. És a dir, d'invents del TBO.

Hi ha massa coses que tots sabem i que no es fan: referèndums en l'àmbit municipal, autonòmic i estatal, aprofitant les diverses eleccions, com ho fan molts estats dels EUA, circumscripcions petites com abans de 1936, amb doble vot i llistes de restes. Llistes obertes a les municipals. Cessió de la gestió de serveis a la societat civil organitzada, sistemes de cogestió i sistemes transparents per al correcte control de les institucions, partits polítics que respectin i fomentin el lliurepensament, etc. Creiem també que cal ampliar l'estat de benestar si, de debò, volem ampliar la llibertat de fet de la major part de la ciutadania, i per això cal augmentar els impostos. Catalunya se situa en el 17% de despesa social en relació al PIB, mentre que Espanya està en el 19% i la mitjana de la Unió Europea en el 27%. ¿Com poden funcionar els CAP, les escoles, els serveis públics, etc.?

Crec que una determinada esquerra ha quedat encarcerada i encara discuteix avui la relació entre llibertat i igualtat. És lògic que en altres contrades tinguin confusions, però en un país on s'ha fet l'única revolució on els mitjans de producció no van caure en mans de l'estat sinó del poble, em sembla que hauríem de tenir idees més clares. El federalisme pimegarallista resol perfectament aquesta dualitat; això sí, estava fonamentat en el lliurepensament, una forma d'entendre la vida que, avui al segle XXI, una gran part de l'esquerra no s'atreveix a reivindicar: és massa radical en un país governat per la transversal montserratina.

El camí és difícil, però obviant les dificultats agafant dreceres no aconseguirem millorar la participació democràtica. El nostre objectiu davant dels problemes de la democràcia ha de ser sempre més democràcia i més control del poder, perquè com escrivia John Stuart Mill: "El mateix poder és il·legítim. El millor Govern no té més títols per a ell que el pitjor"⁴.

4 - JOHN STUART MILL. Sobre la *llibertat* (pròleg d'Isaiah Berlin), Madrid, Alianza Editorial, 1992, pàg. 76.

Joan Subirats.

Director de l'Institut de Govern i Polítiques
Públiques-UAB. Especialista en polítiques públiques,
gestió i innovació democràtica

Democràcia, participació i transformació social

No crec que sigui convenient introduir-se en el debat sobre la millora dels canals de representació política, la necessitat o no de modificar el funcionament de les institucions de la democràcia representativa, o de valorar millor o pitjor les experiències de participació social de tal o de tal altre lloc, sense contextualitzar socialment el tema. ¿Podem parlar seriosament dels temes mencionats sense tractar de relacionar-los amb els grans canvis pels quals passen les nostres societats? ¿Si descontextualitzem socialment el debat sobre la democràcia representativa, no caiem en l'"autisme" polític que afligeix moltes de les institucions democràtiques en l'actualitat? Aquestes reflexions tracten de situar el debat sobre la innovació democràtica en el debat més ampli de la transformació social, relacionant els dèficits actuals del funcionament de la democràcia representativa en el marc general del canvi d'època que vivim i la necessitat de buscar alternatives als greus problemes socials plantejats.

1. Canvi d'època

Molts dels paràmetres en què s'inscrivien les institucions de la democràcia representativa han canviat substancialment. Les bases liberals de partida van anar modificant-se (democratitzant-se) en una línia que va permetre anar obrint més oportunitats d'accés a sectors i capes socials que no estaven "inscrits" en les coordenades de partida. Les institucions polítiques del liberalisme es fonamentaven en una relació subsidiària amb relació a les exigències de l'ordre econòmic liberal, i en aquest disseny, com sabem, les possibilitats de participació política se circumscriuïen a aquells considerats plenament com a ciutadans, és a dir, propietaris, els llindars de renda dels quals variaven amb relació a les forces polítiques, més conservadores, més liberals, que ocupaven alternativament les institucions polítiques. La preocupació per la participació política no era un tema que estigués situat en l'agenda de debat de les institucions. Era un tema extrainstitucional, plantejat precisament per aquells que expressament estaven exclosos de la vida política institucional. Parlar de democràcia en aquella època era refe-

rir-se a un anhel revolucionari i contradictori amb la lògica institucional imperant, bàsicament perquè parlar de democràcia era parlar d'igualtat. La mateixa transformació del sistema econòmic es va acompanyar, no sense tensions i conflictes de qualsevol tipus i dimensió, de la transformació democratitzadora del sistema polític. Podríem dir que a l'Europa occidental, i després dels aclaparadors protagonismes populars en els desenllaços de les grans guerres, s'aconsegueix arribar a quotes desconegudes fins llavors de democratització política i, no per casualitat, de participació social en els beneficis del creixement econòmic en forma de polítiques socials a partir de 1945. Democratització i redistribució apareixen novament connectats. Aquest model, en què coincidien àmbit territorial de l'estat, població subjecta a la seva sobirania, sistema de producció de masses, mercat d'intercanvi econòmic i regles que fixaven relacions de qualsevol tipus, des d'una lògica de participació de la ciutadania en la seva determinació, va adquirir dimensions de model canònicament i aparentment indiscutit.

En els darrers anys moltes coses han canviat pel que fa al cas. Els principals paràmetres socioeconòmics i culturals que van servir de base a la societat industrial s'estan quedant enrere a marxes forçades. I molts dels instruments d'anàlisi que ens havien servit per entendre les transformacions de l'estat liberal a l'estat fordista-keynesià de benestar, ja resulten clarament inservibles. No és el moment per a reiterar molts d'aquests elements de canvi, però tracem-hi algunes pinzellades. Globalització econòmica i canvi tecnològic han modificat totalment les coordenades de l'industrialisme. Són cada vegada més rares i fugaces les situacions productives en què grans concentracions de treballadors elaboren quantitats ingents de productes de consum massiu a preus assequibles, sobre la base d'una organització del treball taylorista i a costa d'una notable homogeneïtat en la gamma de béns produïts. Segurament, això només va ser cert en algunes parts del món, però en aquestes parts l'impacte d'aquests canvis ha estat terrible. Ja no podem parlar d'estabilitat, de continuïtat, d'especialització professional única, amb relació a unes condicions de treball cada vegada més precàries i fluides. El treball estructura cada vegada menys la vida de la gent, i això afecta sens dubte els vincles socials, la forma d'entendre pautes de reciprocitat, o d'implicació en assumptes que transcendeixin el mer individu.

Els impactes d'aquesta transformació no són menors en el camp de les relacions socials. Hem anat passant d'ordres socials relativament estables, amb escales de desigualtat conegudes i que permetien tractaments redistributius relativament homogenis i col·lectius, que s'establien a més amb notables garanties de continuïtat, a situacions caracteritzades per l'heterogeneïtat, la fragmentació, i amb complexitats només explicables des d'un procés d'individualització vertiginós. La desigualtat continua existint, però els seus descriptors s'han modificat substancialment. No hi ha un eix predominant, sinó multiplicitat d'eixos de desigualtat i de vulnerabilitat. L'acumulació històrica de riscos en certs sectors socials, els havia permès desenvolupar respostes col·lectives de tipus molt divers, que buscaven tant la capacitat de fer-se sentir en un escenari polític pensat per a altres col·lectius i problemes, com buscaven així mateix resposta concreta a problemes relacionats amb les condicions col·lectives de vida i de treball. Enfront de l'anterior estructura social de grans agregats i d'importantes continuïtats,

avui tenim un mosaic cada vegada més fragmentat de situacions de pobresa, de riquesa, de fracàs i d'èxit. L'arribada massiva d'immigrants ha provocat així mateix ruptures significatives en les dinàmiques de reciprocitat social tradicionals, fragmentant i diversificant fins a l'infinit condicions de vida, de treball, de ciutadania, i dificultant notablement la fàcil articulació de respostes dotades d'un sentit col·lectiu de pertinença i de perspectiva estratègica, sentit de forma espontània i natural. El mateix àmbit de convivència primària ja no presenta el mateix aspecte que tenia en l'època industrial. I si bé això genera canvis molt positius d'emancipació femenina a través de la formació i l'accés al mercat de treball, també repercuteix en l'afebliment de les instàncies de socialització primària i de transmissió de criteris d'implicació comuna.

Aquest conjunt de canvis i de profundes transformacions en les esferes productiva, social i familiar no han trobat els poders públics en el seu millor moment. El mercat i el poder econòmic subjacent s'han globalitzat, mentre que les institucions polítiques, i el poder que n'emana, segueix en bona part ancorat al territori. I és en aquest territori on els problemes que genera la mundialització econòmica i els processos d'individualització es manifesten diàriament. La fragmentació institucional augmenta, perdent pes l'estat cap amunt (institucions supraestats), cap avall (processos de descentralització, devolution, etc.), i cap als costats (amb un gran increment dels partenariats públics-privats, amb gestió privada de serveis públics, i amb una presència cada vegada més gran d'organitzacions sense ànim de lucre existents en l'escenari públic). Al mateix temps, la lògica jeràrquica que ha caracteritzat sempre l'exercici del poder, avui no serveix per a entendre els processos de decisió pública, basats cada vegada més en lògiques d'interdependència, de capacitat d'influència, de poder relacional, i cada vegada menys en estatut orgànic o en exercici de jerarquia formal.

És en aquest nou context en què hem de situar el debat sobre els possibles dèficits de la democràcia representativa. Relacionant canvis en el sistema polític amb canvis en les formes de vida i de treball. I això no s'acostuma a fer. Es discuteix de la salut de la democràcia, de la seva vitalitat i capacitat per a recollir el sentiment popular, com si la democràcia fos un acquis indiscutit i indiscutible des de qualsevol àmbit territorial o col·lectiu. I més encara: com si tothom entengués el mateix quan parla de democràcia.

2. Democràcia?

No és fàcil endinsar-se en el debat sobre la democràcia i els seus significats passats, actuals i futurs, sense aclarir-nos una mica a què ens estem referint. I això tampoc no és senzill tenint en compte com s'ha arribat a escriure i es continua escrivint sobre el tema. Acceptem que han d'existir

1 - Aquestes regles formals són l'assemblea representativa, triada per la ciutadania i amb capacitat normativa; la no-discriminació en la condició de ciutadania i d'igualtat de vot per als majors d'edat de qualsevol condició; la llibertat d'elecció entre candidats i partits que competeixen entre si amb diverses alternatives per a les minories; el principi de responsabilitat del govern davant de la voluntat popular expressada en l'assemblea o en la direcció de l'estat així mateix triada. Per a una anàlisi sintètica i d'"autoritat" sobre el tema, vegeu N. BOBBIO, veu "democràcia" a *Dizionario di Política*, TEA, Milà, 1990, p. 287 i s.

unes regles mínimes sobre les quals fonamentar un exercici democràtic¹, però sabent que l'existència d'aquestes regles no impliquen que s'aconsegueixin els fins que des de sempre han inspirat la lluita per la democratització de les nostres societats. És a dir, la igualtat no solament jurídica sinó també social i econòmica. Aquesta aspiració ha estat la raó de ser dels moviments democràtics des que es van alterar els principis teocràtics i autoritaris del poder. Els levellers a Anglaterra o els "iguals" de Babeuf, per remuntar-nos als orígens, no es conformaven amb el principi representatiu com a element constitutiu dels nous règims, sinó que pretenien fer realitat l'aspiració igualitària, l'aspiració democràtica.

El que ha ocorregut en els últims anys, el gran canvi d'època a què assistim, està provocant un buidament creixent de la nostra capacitat d'influir en l'acció de govern. I això és així a pesar que formalment mantinguem més o menys intactes molts dels elements formals de la nostra condició de ciutadans que viuen i exerceixen els seus drets en un estat democràtic. I amb aquest creixent desapoderament de la capacitat popular d'influir i condicionar les decisions, es perd bona part de la legitimitat d'una democràcia que només manté obertes les portes dels ritus formals i institucionals. Diu Hirschman² que un règim democràtic aconsegueix legitimitat quan les seves decisions emanen d'una completa i oberta deliberació entre els seus grups, òrgans i representants, però això és cada vegada menys cert per als ciutadans i ho és cada vegada més per a ens, corporacions i *lobbies* econòmics que escapen de la lògica estat-mercat-sobirania, i aprofiten les seves noves capacitats de mobilitat global. Els poders públics són cada

2 - A. O. HIRSCHMAN, *The Rethoric of Reaction*, Belknap, Harvard, 1991, p. 169.

3 - C. CROUCH, *Posdemocràcia*, Taurus, Madrid, 2004.

vegada menys capaços de condicionar l'activitat econòmica i empresarial, i en canvi les corporacions continuen influint i pressionant unes institucions que no disposen dels mateixos mecanismes per a equilibrar aquest joc de què disposaven abans³.

La mateixa evolució dels règims liberals-democràtics ha mantingut sempre fora del sistema polític sectors socials que no disposaven de les mínimes capacitats i condicions vitals per a poder exercir amb plenitud la seva ciutadania. Aquesta exclusió política la realitzava normativament (assignant els ja mencionats llindars de renda que convertien el sufragi i la vida política en cosa d'uns quants; manipulant els districtes electorals; deixant fora els joves, les dones o els que vagaven pel país buscant feina, prohibint l'existència de certs partits o dificultant-ne el funcionament...), o per la via dels fets, despreocupant-se dels que podent fer-ho, no utilitzen els seus drets polítics, preocupats com estan per temes més urgents des del punt de vista vital. El que està passant és que aquest sector d'exclusos polítics creix. Perquè creixen les situacions d'exclusió social (que comporta sempre processos de reducció de l'exercici de ciutadania), i perquè creix la sensació d'inutilitat de l'exercici democràtic-institucional en aquesta "democràcia de baixa intensitat", en augmentar la consciència sobre les limitacions de les capacitats reals de govern de les institucions en el nou escenari de mundialització econòmica, o perquè els actors politicoinstitucionals estan cada vegada més tancats en el seu univers autosuficient. La reserva de legitimitat de la democràcia es va esgotant, just quan la seva aparent hegemonia com a "únic" sistema viable i acceptable de govern sembla més gran que mai.

I això és així perquè aquest conjunt de transformacions i canvis a què hem al·ludit, han contribuït a fer que la democràcia sigui avui una paraula, una expressió, un terme que cada vegada expliqui menys. L'ús i l'abús del vocable, la seva aparent inatacabilitat, el converteix en més redundant, menys políticament definitori. Els grans organismes internacionals, les grans potències mundials, qualsevol estat i qualsevol actor polític en qualsevol lloc, usa el terme i l'esgrimeix per a justificar el que es fa o per a criticar el que no es fa. I la veritat és que si tractem de recuperar el seu sentit primigeni i complex, la democràcia i el seu ple exercici no és precisament quelcom que es pugui assumir per aquest enorme i molt variat conjunt d'actors i institucions de manera pacífica i sense contradiccions.

Els actors institucionals, i amb ells els partits polítics i les grans organitzacions sindicals, cada vegada més inextricablement inserits en el teixit institucional-estatal, si bé detecten els senyals de desconexió i de desafecció de la ciutadania, tracten d'acomodar-se a la nova situació, buscant amb majors o menors èmfasis noves vies de supervivència, en un joc que pot arribar a ser pervers amb els mitjans de comunicació com a gran receptacle d'interacció extra i intrainstitucional. Els moviments socials o bé van estretint els seus vincles clientelars amb l'estructura institucional, o bé procuren buscar alternatives que immediatament els allunyin del joc polític convencional. La ciutadania augmenta el seu escepticisme-cinisme amb relació a l'activitat politicoinstitucional, i podem afirmar que simplement ha "descomptat" l'existència del sistema de representació política com una càrrega més que s'ha de suportar en societats on viure és cada vegada més

complex. I en aquesta línia, la relació amb polítics i institucions tendeix a tornar-se més utilitària, més d'un sol ús, amb poques esperances d'influència o d'interacció "autèntica".

Però, davant d'aquest conjunt de problemes i constatacions, com avançar? La democràcia continua sent la resposta. El que hauríem de recobrar és la nostra capacitat de replantejar la pregunta.

3. Transformació social

La democràcia no té per què considerar-se com un fi en si mateixa. El que està en joc, allò que podria constituir la pregunta a fer-se seria: ¿com avancem cap a un món en què els ideals de llibertat i igualtat puguin complir-se de manera més satisfactòria, mantenint a més l'acceptació de la diversitat com a element estructurant en un escenari indefectiblement globalitzat? La resposta continua sent: democràcia. Una democràcia que recuperi el sentit transformador, igualitari i participatiu que tenia fa anys. I que per tant superi aquesta visió utilitària, minimalista i encobridora moltes vegades de profundes desigualtats i exclusions que té ara en moltes parts del món. Una democràcia com a resposta als nous reptes econòmics, socials i polítics als quals ens enfrontem.

Cal recordar que capitalisme i democràcia no han estat mai termes que convisquessin amb facilitat. La força igualitària de la democràcia ha casat més aviat malament amb un sistema econòmic que considera la desigualtat com una cosa natural i amb la qual cal conviure de manera inevitable, ja que qualsevol esforç en sentit contrari serà vist com a distorsionador de les condicions òptimes de funcionament del mercat. No volem amb això dir que democràcia i mercat són incompatibles, sinó que no conviuen sense tensió. Hem de cercar fórmules de desenvolupament econòmic que salvaguardant les innegables capacitats d'assignació de recursos i d'innovació que el sistema de mercat atresora, recuperi capacitats de govern que equilibrin i posin fronteres al que avui és una expansió sense límits visibles del poder corporatiu a escala global, amb creixents quotes de desigualtat i de desesperança per a moltes persones i col·lectius. I per a això necessitem coses diferents.

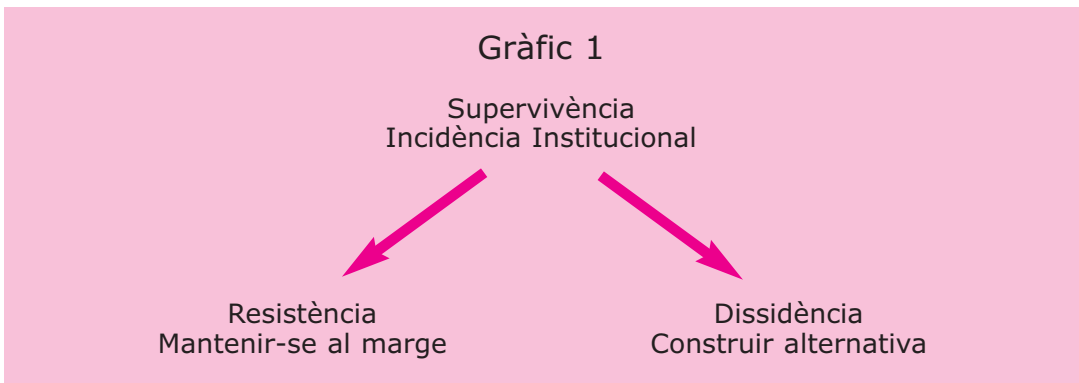
D'una banda, reforçar les fórmules d'economia social ja existents i buscar noves formes de creació de riquesa i benestar individual i col·lectiu, portant el debat de la democratització a esferes que semblen avui blindades: què s'entén per creixement, què entenem per desenvolupament, qui defineix costos i beneficis, qui guanya i qui perd davant de cada opció econòmica aparentment objectiva i neutra. D'altra banda, buscant fórmules que regulin-arbitrin-gravin les transaccions econòmiques i financeres de caràcter internacional que avui segueixen camins i rutes que en fan extremadament difícil als governs la supervisió, fins i tot en l'hipotètic cas que volguessin exercir realment aquest control.

D'altra banda, explorar i potenciar formes d'organització social que afavoreixin la reconstrucció de vincles, l'articulació de sentits col·lectius de pertinença, respectuosos amb l'autonomia individual. En aquest sentit, el reforçament de les aproximacions i experiències comunitàries en els processos de formulació i posada en pràctica de polítiques públiques és, sens

dubte, una cosa a seguir i consolidar. Així com també l'articulació d'entramats i plataformes que permetin vincular marcs locals d'experimentació entre si, permetent fertilitzacions encreuades i reflexions sobre les pràctiques dutes a terme en diversos llocs. Recuperant el sentit polític i transformador de moltes experiències socials que semblen avui simplement "curioses" o resistents a la individualització dominant. Entenent que hi ha molta "política" en el que aparentment es poden simplement definir com a "noves dinàmiques socials".

Des d'un punt de vista més estrictament polític, el primer és entendre que la política no s'acaba en les institucions. I la segona cosa és que política vol dir capacitat de donar resposta a problemes col·lectius. Per tant, sembla important avançar en noves formes de participació col·lectiva i d'innovació democràtica que no es desvinculin del canvi concret de les condicions de vida de la gent. No té gaire sentit continuar parlant de democràcia participativa, de noves formes de participació política, si ens limitem a treballar en l'estret camp institucional, o en com millorem els canals de relació-interacció entre institucions políticorepresentatives i societat.

Moltes vegades sembla que les organitzacions polítiques que apunten a la transformació social es debaten entre distintes alternatives que semblen excloents. Per a alguns, si vols tenir incidència política i/o sobreviure com a organització, has de treballar en i des de les institucions. Només així arribes a àmplies capes de la població i només així canvis realment coses. Per a altres, només és possible la transformació des de fora de les institucions. Ser-hi "dins" implica de fet reforçar aquestes institucions, legitimar-ne la manera de fer i d'actuar, una manera de fer i d'actuar que va perdent capacitat de transformació real. Des d'aquest punt de vista, no hi ha cap transformació dins dels estrets límits que marca el joc democràticomediàtic. I entre aquests, n'hi ha que simplement estan "fora", i practiquen la rebel·lia enfront de les institucions, i altres que tracten de buscar alternatives que visualitzin que una altra política és possible. És evident que fora de les institucions, les contradiccions internes disminueixen, però també és cert que la capacitat d'incidència i de difusió d'idees i de missatges es pot reduir significativament.

La qüestió és saber si és possible treballar en l'encreuament d'aquestes distintes alternatives (*gràfic 1*), expressant la "resistència", la "rebel·lió"

enfrent d'una realitat que se'ns presenta com l'única possible, construint "alternatives" a aquesta realitat, i pressionant i tensant les institucions per a "incidir-hi" i aconseguir que modifiquin substantivament la seva manera de fer i d'operar. I això exigeix superar el debat sobre la democràcia participativa i la seva relació amb la democràcia representativa, com si només es tractés de complementar, millorar, reforçar una (la representativa) a través de la nova saba que aportés l'altra (la participativa). Si parlem de democràcia igualitària estarem probablement marcant un punt d'inflexió. I unirem innovació democràtica i política amb transformació econòmica i social. Sabem molt bé que la igualtat de vot no resol ni la desigualtat econòmica, ni la desigualtat cognitiva ni la desigualtat de poder i de recursos de qualsevol tipus dels uns i els altres. Si parlem de democràcia igualitària estem assenyalant la necessitat enfrontar-nos a aquestes desigualtats des d'un punt de vista global i transformador. I des d'aquesta perspectiva convindria analitzar i impulsar noves experiències i processos participatius.

4. L'experimentació democràtica

Si l'aposta és treballar en els encreuaments entre institucions i moviments socials, entre política institucional i política no convencional, amb incidència política i amb voluntat transformadora, s'hauran de triar o plantejar temes, problemes i formes de fer que connectin bé amb aquesta perspectiva. I per tant tractar de ser operatiu en aquest terreny de frontera. O dit d'una altra manera, tractar de respondre amb criteri i amb la mateixa legitimitat al conjunt de col·lectius i audiències que es relacionen en aquesta doble dinàmica. Però sense caure en una pura experimentació, ja coneguda, que només busca millorar la "comunicació", l'"empatia", les "sinèrgies", entre institucions i societat.

No es tracta de desafiar la política convencional, però sí probablement de treballar en els límits del convencional. El que fa falta és generar espais d'autonomia enfront de la capacitat "de recollir-ho tot" de les institucions i de les organitzacions polítiques que treballen exclusivament en el seu si. Per tant, serà "útil" allò que (també) reforci l'autonomia dels actors socials i no sols allò que sigui "útil" a les institucions. Serà "útil" allò que serveixi per a aprendre, allò que reforci i consolidi, allò que doni més poder a moviments i organitzacions socials, i no (només) el que legítimi més les institucions. Serà "útil" allò que des del local connecti amb preocupacions, problemes, moviments i debats que succeeixin més enllà, i no el que sigui (estrictament) útil als efectes de resoldre "el problema" local.

Convé insistir en el fet que no es tracta de "millorar" el que ja funciona, o de "corregir" desviacions conjunturals. Estem davant de problemes de canvi estructural i de complexitat creixent, als quals ja hem al·ludit, que requereixen abordatges també estructurals i complexos. Postulem, per tant, orientar les experiències de democratització igualitària en una perspectiva d'alternativa al model de societat avui predominant. I, per tant, no hauríem d'oblidar els aspectes de convivència, de relació interpersonal, en aquestes experiències i processos de transformació. No es tracta només de parlar de transformació, sinó de sentir, de viure formes diferents de convivència, que defensant les esferes d'autonomia individual, construeixin també autonomia i sentit col·lectiu.

Creix el nombre dels exclosos, dels sense "veu". La política institucional treballa amb una lògica mediàtica en què la perspectiva d'implicació política es formula bàsicament en termes d'adhesió a distància, que no requereix ni postula cap mobilització més enllà dels moments electorals, i fins i tot llavors l'important no és tant el nombre dels que hi participen, sinó el bon desenvolupament del "ritu", perquè es torni a reprendre el que ja no seria llavors assumpte dels electors, sinó dels individus electes. La concepció de la ciutadania que preval és la de caràcter negatiu.

Els ciutadans poden usar els seus drets per a desallotjar els governants del poder si no els agrada el que fan en les pròximes eleccions. O poden pledejar contra l'acció del govern a través dels canals judicials previstos, o demanar que dimiteixi el governant si creuen que s'ha extralimitat en l'exercici del seu poder. Són molt estretes i tortuoses les vies per a exercir una visió positiva dels drets de ciutadania, a través de campanyes, mobilitzacions, iniciatives legislatives, consultes populars..., ja que s'entén que són les institucions les que han de concentrar aquestes comeses, i els partits que hi treballen els únics capaços de liderar i promoure tals actuacions. Les experiències de democràcia igualitària haurien de procurar incorporar sobretot els que usualment no són presents en la vida política convencional. I això exigeix canviar les formes d'entendre què és participació i què és política.

Finalment, voldria destacar altres elements des del meu punt de vista significatius. La tradició en què s'inscriu l'esquerra occidental ha tendit a connectar els processos de transformació social amb processos de canvi que bàsicament succeeixen des de "dalt", i a partir dels recursos i els coneixements d'"aquells que en saben". En aquests moments, aquestes dues perspectives són clarament limitadores en la perspectiva de democratització igualitària en què estem reflexionant. La perspectiva "estatocèntrica" ha presidit la idea de canvi al llarg de molt de temps. El problema a dirimir era "qui" ocupava el poder institucional. Aquesta variable era la decisiva. Si el partit o les forces polítiques que lideraven les institucions polítiques tenien una perspectiva de transformació social i política, i tenien un suport electoral potent, el canvi era inevitable. I, d'altra banda, el canvi estava pensat i delimitat des d'una visió il·lustrada que assegurava la "qualitat" suficient de les alternatives a desenvolupar.

Aquesta combinació és avui tremendament restrictiva i explica sobre manera el gran distanciament crític de bona part de la ciutadania davant d'un joc politicoinstitucional en el qual l'única cosa que sembla estar en joc és qui ocupa el poder, i qui s'ocupa d'administrar els recursos tècnics i el know-how que aquestes institucions atresoren. El que s'apunta és que la complexitat de les situacions socials avui requereixen abordatges col·lectius per a definir els problemes i per a cercar-hi solucions. El rellevant no és tant dissenyar bones polítiques per a resoldre els problemes de la gent des d'una posició jeràrquica de poder, coneixement i expertise, com implicar la gent en la definició dels punts problemàtics i en el desenvolupament de les alternatives que es puguin buscar, acceptant que el coneixement és plural i les polítiques s'han de compartir des dels seus moments inicials perquè siguin efectives.

I d'altra banda, convé recordar que hi ha molts tipus de coneixement i de sabers, i que per tant és molt important recuperar les "memòries" de la transformació i dels canvis socials, recuperar i valorar el coneixement tàcit i implícit de molts actors socials i de molts sectors populars, que aspiren no solament a ser objecte d'atenció política i de preocupació transformadora, sinó també subjectes polítics amb veu pròpia. La democràcia participativa i igualitària per la qual apostem, ha de recuperar la veu, la presència i els sabers dels quals han estat apartats dels àmbits de decisió. En definitiva, ens queden moltes coses per fer.

